

Landschapstypering van Fryslân

Inleiding

“Fryslân heeft een rijke schakering aan landschappen: kleinschalige zandlandschappen in het (zuid)oosten, het weidse veenweide- en merenlandschap in het Lage Midden overgaand naar de open kleilandschappen in het noorden en het westen, en uiteindelijk eindigend in het waddengebied met zijn kwelders, zee en eilanden.” In het streekplan is de waarde van het landschap voor de bewoners en bezoekers en verschillende functies reeds uiteengezet.

Wij vragen bij ruimtelijke ontwikkelingen om een zorgvuldige inpassing en hebben hiervoor in het streekplan handvaten geleverd in de vorm van kernkwaliteiten per hoofdlandschapstype. De hoofdlandschapstypen beslaan relatief grote gebieden waar de kernkwaliteit grof gesorteerd waren uitgewerkt. Aangekondigd was deze grove indeling te verfijnen naar sublandschapstypen. De verfijning van de hoofdlandschapstypen is in dit product vormgegeven.

Doel

Het doel van deze verfijning is:

- Te gebruiken bij afwegingen bij ruimtelijke ontwikkelingen
- Duidelijker beeld van de kernkwaliteiten van een onderdeel van het landschap
- Inspiratiebron en ankerpunten bij planvorming

Gebruikswijzer

Deze verfijnde indeling van de landschapstypen is uiteengezet op kaart en in een tabel met beschrijvingen. De tabel (zie hieronder) is zo opgebouwd dat er gestart wordt met de hoofdlandschapstypen uit het Streekplan. Op deze indeling zijn een paar nuancerings aangebracht. Vooral het kleigebied heeft een nadere onderverdeling gekregen omdat op de schaal van de provincie grote verschillen zijn tussen bijvoorbeeld het kleigebied van Westergo en het kleigebied van Oostergo.

Deze licht aangepaste indeling hebben we ‘deelgebieden’ genoemd. De onderverdeling per deelgebied is noodzakelijk omdat binnen het hoofdlandschapstype verschillen te benoemen zijn afhankelijk van het gebied. Per deelgebied is aangegeven (met de codering van het landschapstype) welk landschapstype daar voorkomt. Een woudontginning in de Noordelijke wouden kan er bijvoorbeeld anders uit zien dan een woudontginning in de Zuidelijke wouden. De codering voor de onderscheidende landschapstypen zijn op kaartbeeld weergegeven.

De **vetgedrukte** tekst zijn de kernkwaliteiten. Hierbij is per onderdeel van het landschap (wegen, bebouwing, structuur, water, enz.) weergegeven wat de **kernkwaliteiten** van dit landschapstype zijn. Deze kernkwaliteiten vragen wij te gebruiken in de ruimtelijke planvorming, zodat de onderscheidende landschapstypen herkenbaar blijven.

Daarnaast zijn in *course* bijzonderheden voor dat landschapstype aangegeven die geen kernkwaliteit zijn maar in meer of mindere mate de kernkwaliteiten ondersteunen.

KLEIGEBIED	Kernkwaliteiten kleigebied (hoofdlandschapstype Streekplan): <ul style="list-style-type: none"> • Open en grootschalig met structurerende elementen als dijken, kwelderwallen, slenken, terpen, paden, eendenkooien, vaarten; • Onregelmatige blokverkaveling met plaatselijk bijzondere verkavelingsvormen (mozaïek-, radiair- en strengenverkaveling); • Bepanting puntvormig geconcentreerd rondom boerderijen en dorpen, langs hoofdontsluitingswegen, kwelderwallen en randen van de Middellzee; • Aanwezigheid van grasland in lagere delen en akker- en tuinbouw op de kwelderwallen.
Deelgebied Middellzee & Marne	
	<p>De <i>Middellzee</i> is een ingepolderde zeearm die, gelegen tussen twee kwelderwallen, binnen het terpengebied lag. Het oudste gedeelte van de Middellzee loopt ver landinwaarts en eindigt tussen Sneek en Bolsward. De hier gelegen zuidelijke Middellzeepolders zijn ongeveer tussen 1000 en 1200 ingedijkt en worden om die reden gerekend tot het landschapstype van de 'Oude Zeepolders'; ook het Middellzeegebied iets noordelijker hiervan (tussen 1200 en 1500 ingedijkt) wordt tot dit type gerekend. Deze laatstgenoemde Oude Zeepolders onderscheiden zich van het aangrenzende terpengebied door de relatief lage ligging, de zeer schaarse bebouwing, een overwegend regelmatige blokverkaveling en een grootschalige openheid waarin slechts ondergeschikte verdichting aanwezig is. Veeteelt vormt hier het hoofdgebruik.</p> <p>Bij de meest zuidelijke Oude Zeepolders van de Middellzee lag oorspronkelijk de verbinding met de <i>Marneslenk</i>. Het gebied van de voormalige Marneslenk wordt gekenmerkt door een afgebakende open ruimte, omringd door dijken en dorpen op de hogere kwelderwallen. Een aantal van deze dorpen, gelegen op de kwelderwallen, waren er al voor de bedijking van dit gebied zoals Kimsward, Arum, Witmarsum, Zurich en Pingjum. Rond circa 1100 werd de Marneslenk afgedamd. De dijken van de Pingjumer gulden Halsband zijn een bijzonderheid in dit gebied evenals het beschermde het dorp Pingjum zelf.</p> <p>Evenwijdig aan het scheidingswater tussen Oostergo en Westergo de Swette, en de dijken langs de Middellzee komen plaatselijk de zeldzame strengen-verkavelingen voor. Door de cultuurhistorische betekenis en de gebiedseigenheid van dit verkavelingstype worden zij hoog gewaardeerd. Andere structuur elementen zijn het jaagpad langs de Zwette en de mied- en opvaarten in de Middellzeepolders. De N354, tussen Raard en Sneek, loopt over de oorspronkelijke Middellzeedijk.</p> <p>In het noordelijk gedeelte van de Middellzee ligt het 'Bildt'. Deze polders zijn ontstaan tussen 1500 en 1750 door indijking van relatief hooggelegen kweldergronden; relatief hooggelegen omdat er nog lange tijd kleislib is afgezet. Vanwege hun ontstaan na de Middeleeuwen rekenen we deze polders tot de 'Jonge Zeepolders'.</p> <p>Deze grootschalige open gebieden zijn overwegend planmatig ingericht en in gebruik genomen als akkerland. Er is een sterke geometrische indeling met overwegend regelmatige blokverkaveling. Deze verkavelingvorm kan als kenmerkend voor zijn tijd beschouwd worden. Er is een lintvormige bebouwing ontstaan in de vorm van dijkdorpen</p>

	<p>en wegdorpen met een specifieke bebouwingsstructuur. De drie oudste dorpen zijn: Sint Jacobiparochie, Sint Annaparochie en Vrouwenparochie. Bij de latere inpolderingen ontstonden dorpen als Oude Bildtzijl, Nij Altoenae. Op de Oude Bildtdijk ontstond een nagenoeg ononderbroken lintbebouwing, op de Nieuwe Bildtdijk ontstond nog later een minder aaneengesloten bebouwing op en aan de dijk. Bijzonder is de ordening van boerderijen zuidelijk van de dijken ten opzichte van de kleine arbeiderswoningen aan de zee- en noordzijde van de dijk. De grootschalige openheid is afgebakend door de verdichtingen op de kwelderwallen. Opvallend in de Middelzeepolders is de visueel sterk dominerende invloed van de stad Leeuwarden. Door de verdere verstedelijking van Leeuwarden, Sneek en de ontwikkeling van veelsoortige infrastructuur is de open ruimte van het voormalige Middelzeegebied, met name direct ten zuiden van Leeuwarden marginaal geworden. Ook vormen de hier relatief veel aanwezige hoogspanningsleidingen en plaatselijk voorkomende moderne windmolens een medebepalend kenmerk van dit gebied.</p>
<p>Jonge Zeepolders (jzp) Een stuk land dat door aanslibbing is ontstaan. De zee zet zeeklei af. Wanneer zo'n buitendijks stuk land groot en hoog genoeg was, legde men er een dijk omheen. Een ander woord voor zeepolder is: bedijking. 'Jong': Vanwege hun ontstaan na de Middeleeuwen.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – zware kalkrijke zeekleigronden, natte kleigronden worden ook wel 'blikken' genoemd Maat en schaal – open en zeer grootschalig Structuren – rationale lineaire structuren, begrensd door verdichte lineaire kwelderwallen Dorpen – bebouwing geconcentreerd op lange oost-west gelegen dorpsdijken evenwijdig aan elkaar met haaks hierop polderwegen Boerenerven – beplante agrarische erven langs dijkwegen en polderwegen; door welvaart in de 19^e eeuw van de akkerbouw nog fraaie boerderijen aanwezig Wegen – rechte lijnen, op dijken of door polders Water – rechte sloten en vaarten en incidenteel onregelmatige kavelsloten als restanten van oude geulen Verkaveling – rationale blokverkaveling, ten noorden van Oudebildtdijk opstrekkend Beplanting – puntsgewijs bij boerenerven, spaarzaam boombeplanting langs wegen <i>Bijzonderheden – afsluitende hoge zeekering noordzijde, inpolderingselementen met dijken en sluisen aanwezigheid windmolens</i></p>
<p>Oude Zeepolders (ozp) Een stuk land dat door aanslibbing is ontstaan. De zee zet zeeklei af. Wanneer zo'n buitendijks stuk land groot en hoog genoeg was, legde men er een dijk omheen. Een ander woord voor zeepolder is: bedijking. 'Oud': Vanwege hun ontstaan voor of rond de Middeleeuwen.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – zware en zavelige kleigronden Maat en schaal – open grootschalig gebied, lengterichting georiënteerd; de zuidelijkste en oudste polders hebben een meer ongerichte verkaveling Structuren – lange begeleidende lijnen van kwelderwallen, dwarsdijken en hoofdvaart (Swette) Dorpen – langs de kwelderwallen van de Middelzee en op de kwelderwallen die de voormalige Marneslenk omzoomden, oudste middelzeepolder wel incidentele bebouwing en dorpsvorming in de polder Boerenerven – beplante agrarische erven langs de kwelderwallen, midden in de polder en sporadisch langs de Swette Wegen – over dijken op kwelderwallen en op dwarsdijken in de polder; instekende hooi- of miedwegen Water – de Zwette (grenswater tussen Westergo en Oostergo) vaarten en opvaarten naar dorpen</p>

	<p>Verkaveling –relatief regelmatige blokverkaveling, opstrekkend vanuit de kwelderwallen Beplanting – puntsgewijs bij boerenerven, boombeplanting langs wegen op kwelderwallen <i>Bijzonderheden – Pingjumer gulden Halsband, Slachtedijk en Leppedijk, inpolderingelementen als sluizen e.d. en windmolens, scheidingswater van de Swette (met jaagpad), aanwezigheid dwarsdijken (hiermee is de Middellzee fasegewijs afgesloten), kloosters, stinzen (bosbeplanting op voormalige stinzenlocaties) en states, aanwezigheid hoogspanningsleidingen en autosnelweg</i></p>
Deelgebied Kleigebied Westergo	
	<p>Dit gebied gelegen in het noordwestelijk deel van de provincie wordt gekenmerkt door een stelsel van rugvormige kwelderwallen en langwerpige laaggelegen kweldervlaktes daartussen. Deze zijn vooral gelegen in een reeks evenwijdig langs de kust, ontstaan vanaf ± 500 na Chr. tot 1100 na Chr. vanuit de steeds opschuivende Waddenzee. Aan de oostzijde vormt de kwelderwal van de zeearm van de Middellzee de begrenzing. Zuidelijker is een uitgestrekt kleiterpengebied gelegen, waar vele voormalige kreken, vaarten en verspreid liggende terpdorpen en het grasland gebruik het karakter bepalen. Tot aan de bedijking van de 11^e tot aan de 13^e eeuw was de zee de vormende kracht. Toen de zee achter de dijken bedwongen was kwam meer verspreide bewoning van losse boerderijen tot ontwikkeling. In het gebied van het kleiterpenlandschap komen meer onregelmatige blokvormige en mozaiekachtige verkavelingen voor met plaatselijk radiaire (straalvormige) verkavelingen rond terpen en specifieke strengen (lange smalle)verkaveling rond kreken. Dit landschap noemen we 'Oude Zeepolders'. De wegen zijn hier veelal kronkelig. In het gebied van de kwelderwallen en –vlakten komen blokvormige verkavelingen voor, veelal min of meer rechte wegen en ook de dorpsplattegronden zijn hierop geënt. De bodem op de kwelderwal bestaat uit een kalkrijke zandige zeeklei terwijl de kweldervlaktes gekenmerkt worden door zware zeeklei. De kwelderwallen zijn veelal in gebruik voor akkerbouw of (glas) tuinbouw terwijl de lagere kweldervlaktes voor uit grasland bestaan. Van Stavoren (grosfweg) diagonaal over Fryslân heen tot aan Rinsumageest (noorden van de provincie, zie Oostergo) ligt een overgang (wig) tussen de klei en het laagveen: het zogenaamde 'Klei op veengebied'. De dikte van het kleidek varieert. Het gebied kenmerkt zich door een lage ligging en een open landschap waar grasland het hoofdgebruik vormt. De naam 'Het Lage Midden' is hieraan ontleend. De bodem in deze zone is ontstaan vanaf 500 v Chr. en is bewoond geraakt vanaf ca. 100 v Chr. De opstrekkende verkaveling kwam pas tot stand vanaf ca. 1100 n Chr.</p> <p>De huidige kustzone langs het IJsselmeer is ontstaan door de geleidelijke verruiming van de Zuiderzee. De relatief jonge kwelderwal die hier ligt, is gevormd doordat materiaal (klei en zand) hier werd afgezet door de, in de Middeleeuwen, Zuiderzee. Dit gebied kent een vrij dichte bewoning, er zijn zelfs een aantal steden ontstaan. Door de ligging aan de zee was scheepvaart en transport over water een belangrijke ontwikkeling voor de stedelijke kernen en havens. In dit kleigebied zijn van ca 1600-1900 een aantal droogmakerijen gerealiseerd en de gronden vrij rationeel verkaveld. In de droogmakerijen is het hoofdgebruik grasland. Door een aantal wegen die dit gebied doorkruisen worden steden met elkaar verbonden en geven een ontsluiting via de Afsluitdijk naar het westen van Nederland. Ook geeft de aanwezigheid van een aantal hoogspanningsleidingen, windturbines en tuinbouwkassen een eigentijdse dimensie aan het gebied.</p>

<p>Kwelderwal (kw) De kwelderwal is een hogergelegen deel van de kwelder veelal relatief smal, waar bij overstromingen vaak grover, zandiger materiaal werd afgezet. De kwelderwallen zijn goed te herkennen doordat hierop de dorpen ontstonden. De kwelderwallen worden verder gekenmerkt door akkerbouw omdat de grond lichter (zandiger) is dan de overige kweldergronden.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond- kalkrijke zandige zeelei Maat en schaal – middenschalgig tot grootschalig open landschap Structuren –enigszins verhoogde ligging van veelal evenwijdig aan elkaar gelegen lineaire lijnen van kwelderwallen; grote variatie aan kwelderwallen; van zeer smal (enkele honderden meters) tot zeer brede (1 tot 2 kilometer). Dorpen – terpdorpen langs wegen op kwelderwallen Boerenerven – langs wegen op kwelderwal, sporadisch in kweldervlakte Wegen – hoge ligging over kwelderwal, insteekwegen hier haaks op Water – opvaarten richting de dorpen en op rand van de kwelderwal Verkaveling – onregelmatige blokverkaveling Beplanting – lengterichting van de kwelderwallen benadrukt door wegen en transparante beplanting, verder geconcentreerd bij terpdorpen en boerenerven, overige wegen veelal onbeplant <i>Bijzonderheden – dijken en zijlen, Slachtedijk, monumentale boerderijen (voormalige) stinzen en states, archeologische objecten als bijzonder reliëf herkenbaar</i></p>
<p>Kweldervlakte (kv) Een kweldervlakte is het laaggelegen deel van een kwelder. Een kwelder is ontstaan als een begroeide buitendijkse landaanwas die bij gemiddeld hoogwater niet meer onderloopt. Het systeem van kwelderwallen en kwelder(s)(vlakten) is nog zichtbaar in het huidige landschap door o.a. hoogteverschillen, dorpen op de hogere delen.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – zware zeelei, laaggelegen gronden met resten van prielen en geulen (voormalige getijdegronden) Maat en schaal – middenschalgig tot grootschalig; open tot zeer open gebieden (gerichte openheid) Structuren – langwerpige ruimten begrensd door lijnvormige kwelderwallen Dorpen – terpdorpen langs wegen buiten kweldervlakte op kwelderwallen Boerenerven – langs wegen op kwelderwal, sporadisch in kweldervlakte Wegen – hoge ligging over kwelderwal, insteekwegen hier haaks op door kweldervlakte Water - aanwezigheid grote vaarten en voormalige kreken (lengterichting), opvaarten vaak haaks hierop Verkaveling – regelmatige blokken Beplanting – puntsgewijs bij boerenerven en terpdorpen, wegen in kweldervlakte veelal onbeplant <i>Bijzonderheden – kerkepaden, aanwezigheid windmolens</i></p>
<p>Oude Zeepolders (ozp) Een stuk land dat door aanslibbing is ontstaan. De zee zet zeelei af. Wanneer zo'n buitendijks stuk land groot en hoog genoeg was, legde men er een dijk omheen. Een ander woord voor zeepolder is: bedijking. 'Oud': Vanwege hun ontstaan voor of rond de Middeleeuwen.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – zware zeeleigruonden, aandijkingen vanuit de zee Maat en schaal – grootschalig Structuren – lange lijnen verre zichten; lineaire structuur; zakelijk polderlandschap met robuuste hoofdstructuur van begrenzendende zeedijk en watergangen en markante grenzen; ruimtelijk verschil tussen oude en jonge aandijkingen Dorpen – geen dorpen aanwezig Boerenerven – rijke boerenerven veelal zwaar beplant , plaatselijk woonbebouwing met beplanting Wegen –direct langs en evenwijdig aan de zeedijk verder haaks hierop landbouwwegen Water – dijksvaart en poldervaarten</p>

	<p>Verkaveling – opstreckende verkaveling Beplanting – puntsgewijs bij boerenerven, wegen deels beplant, zoals boerderijlint Hoarnestreek verder haaks hierop wegen en paden onbeplant <i>Bijzonderheden – zeedijk, kleiputten, gemalen en slikwerken</i></p>
<p>Kleiterpenlandschap (kt) Voormalige getijdengebieden waar terpen zijn opgeworpen als veilige woonplek</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – zware kalkarme zeeleigronde (knipklei), aanwezigheid voormalige slenken Maat en schaal – middenschalg tot grootschalig open landschap, begrensd horizon (binnen ca 3-5 km) Structuren – hogere terpen in open landschap Dorpen – verspreid liggende terpdorpen; kleine dorpen Boerenerven – aan randen van terpdorpen of verspreid liggend, soms op huisterpen Wegen – kronkelig, willekeurig patroon; kerkepaden (concentraties kerkepaden o.a. bij Jorwerd, Hijlaard, Blessum en Boksum) Water - aanwezigheid vaarten, opvaarten en sterk slingerende voormalige slenken Verkaveling – plaatselijk radiale verkaveling bij terpen, zeer oude onregelmatige blokkenverkaveling Beplanting – puntsgewijs bij terpdorpen en boerenerven, spaarzaam langs wegen <i>Bijzonderheden – kerktorens met zadeldak, terpen en huisterpen, kerkepaden, zuivelfabrieken, Slachtedijk, systeem van trekvaarten en jaagpaden; zuidelijk van de Middellzee aanwezigheid Hempolders</i></p>
<p>Klei-op-veengebied (kov) Zone van veengronden met dun kleidek op de overgang van klei naar veen, globaal gelegen van Stavoren (grotweg) diagonaal over Fryslân heen tot aan Rinsumageest (noorden van de provincie, zie Oostergo). Het gebied kenmerkt zich door een lage ligging en een open landschap. De steden Dokkum, Leeuwarden, Sneek en IJlst liggen aan de westrand van deze 'wig' vanwaar zij toegang hadden tot deze lage gebieden.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – dun kleidek op laagveen (kleidikte varieert) Maat en schaal – grootschalig open landschap Structuren – plaatselijk ijle bebouwingslinten en Hemdijken tussen Bolsward en Sneek met hieraan boerderijen Dorpen – belangrijke steden benutten de gunstige ligging op de overgang: relatie met de zee en economische ontwikkelingen in de laagveengebieden (turfwinning en zuivel) Boerenerven – schaars losliggende of langs dijken en wegen geordende veelal matig beplante erven met een beplantingsaccent aan de voorzijde Wegen – voornamelijk opstreckende en plaatselijk haaks hierop ruilverkavelingswegen Water – kanalen, vaarten, ringvaarten en kleine meren Verkaveling – van onregelmatig blok tot een opstreckende verkaveling zoals in de veengebieden; soms knikken in de opstreckendheid Beplanting – vooral rond erven en bewoningslinten; schaars langs wegen <i>Bijzonderheden – beplante kerkhoven met klokkenstoelen, droogmakerijen, Koudumer slaperdijk, spoorlijn op dijk en aanwezigheid infrastructuur</i></p>
<p>Jonge zeepolders (jzp) Een stuk land dat door aanslibbing is ontstaan. De zee zet zeele af.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – zandige klei en klei Maat en schaal – middenschalg begrensd door IJsselmeerdijken</p>

<p>Wanneer zo'n buitendijks stuk land groot en hoog genoeg was, legde men er een dijk omheen. Een ander woord voor zeepolder is: bedijking. 'Jong': Vanwege hun ontstaan na de Middeleeuwen.</p>	<p>Structuren – rationale verkaveling met centraal gelegen boerderijlint Dorpen – geen Boerenerven – reeks langs centrale weg en enkele verspreid Wegen – enkele rechte wegen en doorsnijdende provinciale weg Water – slotenpatroon, dijksputten, zandwinplassen Verkaveling – rationale blokvormige verkaveling Beplanting – rond boerenerven <i>Bijzonderheden – doorsnijding van spoordijk en provinciale weg, dijksputten en zandwinplassen</i></p>
<p>Droogmakerijen (dm) In het noordelijke kleigebied is in de 17e, 18e en 19e eeuw een aantal meren drooggelegd en in cultuur gebracht. Deze meerbodems liggen laag ten opzichte van hun directe omgeving en worden omgeven door dijken. Deze droogmakerijen zijn planmatig ontwikkeld en worden gekenmerkt door rationale rechtlijnige patronen waaronder een regelmatige blokverkaveling. Droogmakerijen kennen een grootschalige, gerichte openheid, lagere ligging, zijn schaars bebouwd</p>	<p>Kernkwaliteiten Bodem en ondergrond – zeelei- en moerige gronden Maat en schaal – middenschalig tot grootschalig Structuren – rechthoekige wegstructuren Dorpen – geen Boerenerven – spaarzaam voorkomend, verspreide boerenerven Wegen – rechte lijnen, spaarzaam voorkomend Water – poldersloten en ringvaarten Verkaveling – regelmatige blokvormig en opstreckende percelen Beplanting – spaarzaam, puntsgewijs bij boerderijen <i>Bijzonderheden –(restanten van) ringdijken en ringvaarten</i></p>
<p>Deelgebied Kleigebied Oostergo</p>	
	<p>Aan de oostzijde van de Middellzee ligt het gebied van Oostergo, met een brede zone bestaande uit kleigronden, ontstaan vanaf ± 500 na Chr. tot 1200 na Chr., doorgaand tot aan de dag van vandaag als gevolg van landaanwinning. Oostergo onderscheidt zich van Westergo door een brede kwelderwal met aan de zeezijde zeepolders en buitendijkse kwelder. Landinwaarts een voormalige getijdenvlakte die we direct achter de kwelderwal, kweldervlakte noemen en vervolgens aansluitend het kleiterpengebied. Op de relatief hoog gelegen kwelderwal is de eerste bewoning in het kleigebied tot stand gekomen. De nederzettingvorming heeft zich sterk ontwikkeld door de voortdurende ophoging tot terpenbewoning en de daaropvolgende bedijkingen. Op de kwelderwal komen dan ook reeksen van terpdorpen voor, die via een lineaire hoofdontsluiting met elkaar zijn verbonden. De verkavelingsrichting staat haaks op de kwelderwal met variaties hierop in de vorm van lokale meer of minder radiaire ontsluitings- en verkavelingspatronen rondom de terpen. Het grondgebruik bestaat op de kwelderwal veelal uit akkerbouw terwijl de lagergelegen kweldervlakte en het aansluitende kleiterpengebied uit grasland bestaat. Aan de zeezijde is het hoofdge-</p>

	<p>bruik van de grond in de Oude zeepolders (binnendijks) akkerbouw en in de buitendijkse zomerpolders beweiding door vee of in gebruik als natuurgebied.</p> <p>De fysische ondergrond in het kleiterpengebied wordt gekenmerkt door een uiterst grillig patroon van kweldervlakten waarin vele slenken, ruggen en kommen voorkomen met zo nu en dan oude polder- of zeedijken. Met de grillige ondergrond hangt ook het grillige, ruimtelijke complexe occupatiepatroon samen. Hetzelfde geldt voor de natuurlijke hoogteverschillen in de vorm van ruggen en kommen en het stelsel van dijken, paden en vaarten. Ontsluitingswegen liggen op oude kreekruggen (verhogingen) of radiaal rond de terpen. Veel paden en wegen lopen dood in de lagere delen (insteekwegen) of zijn later doorgetrokken als ruilverkavelingswegen. Rond de terpdorpen komt een terpericht stelsel van kerkepaden voor.</p> <p>Vroeger was het waterwegennet van opvaarten en miedvaarten uiterst belangrijk. Het vormde veelal de enige ontsluiting voor boerderijen of dorpen. Nu nog liggen vele dorpen en boerderijen aan op- of miedvaarten. Incidenteel worden in het terpengebied radiaire verkavelingspatronen aangetroffen. Samenhangend met de slenken komt in het terpengebied ook lokaal strengenverkaveling voor, met de kronkelende slenken meegevoerde kromme percellen. Behalve enige (zware) wegbeplanting en verspreid voorkomende erfbeplanting bij dorpen en boerderijen is er geen opgaande beplanting: kenmerkend is de grootschalige openheid met puntvormige verdichtingen.</p> <p>Van Stavoren (grosfweg) diagonaal over Fryslân heen tot aan Rinsumageest in het noorden ligt een overgang (wig) tussen de klei en het laagveen: het zogenaamde 'Klei op veengebied'. De dikte van het kleidek varieert. Het gebied kenmerkt zich door een lage ligging en een open landschap met grasland als hoofdgebruik. De naam 'Het Lage Midden' is hieraan ontleend. De bodem in deze zone is ontstaan vanaf 500 v Chr. en is bewoond geraakt vanaf ca 100 v Chr., de opstreekende verkaveling kwam pas tot stand vanaf ca 1100 n Chr.</p> <p>Enkele grotere provinciale wegen, aanwezigheid van moderne windmolens geven het landschap mee haar karakter.</p>
<p>Kwelderwal (kw) De kwelderwal is een hogergelegen deel van de kwelder, waar bij overstromingen vaak grover materiaal werd afgezet. De kwelderwallen zijn goed te herkennen doordat hierop de dorpen ontstonden. De kwelderwallen worden verder gekenmerkt door akkerbouw omdat de grond lichter (zandiger) is dan de overige kweldergronden.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – kalkrijke lichte zeekleigronden Maat en schaal – midden tot grootschalig Structuren – lijn van kwelderwal langs Middellzee en Waddenzee; één grootschalige kwelderwal met hierop seriematig gelegen terpdorpen verbonden door provinciale weg; uitzondering is de eigenstandige kwelderwal Ee/Engwierum; aanwezigheid afsluitende hoge zeedijk Dorpen – lijn van terpdorpen langs de weg geconcentreerd op de kwelderwal Boerenerven – langs de wegen op de kwelderwal, sporadisch in kweldervlakte Wegen – hoge ligging van hoofdontsluiting over kwelderwal, insteekwegen hier haaks op Water- aanwezigheid van kreekachtige natuurlijke waterlopen vooral in het noordoosten en rechttere opvaarten Verkaveling – onregelmatige blokken Beplanting – puntsgewijs bij terpdorpen en boerenerven, wegen in lengterichting van kwelderwal transparant beplant overige wegen nauwelijks beplant, incidenteel voorkomen geïsoleerde bosclementen <i>Bijzonderheden – plaatselijk aanwezigheid oude binnendijken; oude spoorlijnen en stationsgebouwen, paalwerken, stinzeplaatsen buitenplaatsen, korenmolens en eendenkooien, plaatselijk voorkomen van kassen en windmolens</i></p>

<p>Kweldervlakte (kv) Een kwelder is ontstaan als een begroeide buitendijkse landaanwas die bij een gemiddeld hoogwater niet meer onderloopt. Het systeem van kwelderwallen en kwelder(s)(vlakten) is nog zichtbaar in het huidige landschap door o.a. hoogteverschillen, dorpen op de hogere delen.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – zware knipkleigronden Maat en schaal – grootschalig Structuren – begrenzend enigszins verdichte grootschalige kwelderwal langs Middelzee en Waddenzee, delen van de Dokkumer Ee, grote vaarten en dorpsopvaarten, Dorpen – bebouwing geconcentreerd op terpen Boerenerven – relatief schaars en verspreid voorkomend Wegen – veel doodlopende wegen duiden op vroeger hooilandgebruik haaks op kwelderwal, deels doorgekoppeld als ruilverkavelingswegen Water- aanwezigheid van kreekachtige natuurlijke waterlopen vooral in het noordoosten; opvaarten naar de Dokkumer Ee of de voormalige Middelzee Verkaveling – regelmatige en onregelmatige blokken, plaatselijk radiaire verkaveling rond terpen Beplanting – puntsgewijs bij terpdorpen en boerenerven, wegen onbeplant , geïsoleerde, onregelmatig voorkomende bouselementen (b.v. eendenkooien) <i>Bijzonderheden – incidenteel voorkomen van dijkelementen (rond Dokkumer Grutdjipp), voorkomen van terpres-tanten met herkenbaar reliëf</i></p>
<p>Oude Zeepolders (ozp) Een stuk land dat door aanslibbing is ontstaan. De zee zet zeelei af. Wanneer zo'n buitendijks stuk land groot en hoog genoeg was, legde men er een dijk omheen. Een ander woord voor zeepolder is: bedijking. 'Oud': Vanwege hun ontstaan voor of rond de Middeleeuwen.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – zware zeeleigronden Maat en schaal – grootschalig Structuren – lineaire structuur van aandijkingsdijken (Oude Leije, Hege Hearewei); zakelijk polderlandschap met robuuste hoofdstructuur van dijken en watergangen en markante grenzen; Dorpen – geen dorpen aanwezig Boerenerven – onderaan de Nieuwe Zeedijk en langs de lijn Hege Hearewei / Ljouwerterdyk Wegen – binnendijks, onderaan de zeedijk gelegen en vele wegen en paden haaks op kwelderwal (zgn. loanen) Verkaveling – opstreckende verkaveling, jongere aandijkingen veelal per polder meer blokverkaveld Beplanting – puntsgewijs bij boerenerven (beplanting rond erven maar gedeeltelijk aanwezig), wegen onbeplant <i>Bijzonderheden – oude dijken, zeedijk, dijkcoupures</i></p>
<p>Buitendijks land/Zomerpolders (bzp) Buitendijks land en kwelders zijn door landaanwiningswerken als rijssdammen angeslibde zand- en slobplaten langs de kustlijn. Een deel hiervan is door een zomerkade tegen frequente overstroming be-</p>	<p>Bodem en ondergrond- jonge zeelei en slikken Maat en schaal – grootschalig Structuren – zeer grootschalig aansluitend aan de Waddenzee Dorpen – geen dorpen aanwezig Boerenerven – geen boerderijen aanwezig Wegen – zeer weinig wegen Verkaveling – blokverkaveling Beplanting – geen opgaande beplanting</p>

schermd	<i>Bijzonderheden –oude dijken,zeedijk, dijkcoupures</i>
Kleiterpenlandschap (kt) Voormalige getijdengebieden waar terpen zijn opgeworpen als veilige woonplek	Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – zware zeeleigonden Maat en schaal – middenschalgig tot grootschalig,open landschap met een visuele begrenzing (binnen ca 3-5 km) Structuren – fijnmazig landschap door verkavelingen dorpen op relatief hoge terpen, sterk kronkelige wegen en slenken Dorpen – verspreid liggende terpdorpen Boerenerven – aan randen van terpdorpen of verspreid liggend, soms op huisterpen Wegen – kronkelig, willekeurig patroon Water – voormalige sterk kronkelige krekken,vaarten en opvaarten en hoofdvaart als Dokkumer Ie Verkaveling –onregelmatige blokken, plaatselijk radiaire verkaveling bij terpen, Beplanting – puntsgewijs bij terpdorpen en boerenerven, wegen veelal onbeplant <i>Bijzonderheden – kerktorens veelal met zadeldak, terpen en huisterpen, kerkepaden, zuivelfabrieken, systeem van trekvaarten en jaagpaden, verspreid voorkomen van windturbines</i>
Klei-op-veengebied (kov) Zone van veengronden met dun kleidek op de overgang van klei naar veen, globaal gelegen van Stavoren (grofweg) diagonaal over Fryslân heen tot aan Rinsumageest (noorden van de provincie, zie Oostergo). Het gebied kenmerkt zich door een lage ligging en een open landschap De steden Dokkum, Leeuwarden, Sneek en IJlst liggen aan de westrand van deze 'wig' vanwaar zij toegang hadden tot deze lage gebieden.	Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – kleidek (tot 40 cm) op laagveen (kleidikte varieert) Maat en schaal – grootschalig open landschap Structuren – Dokkumer Ie en plaatselijk ijle bebouwingslinten en grootschalige stedelijke structuren bij Leeuwarden Dorpen – verspreid enkele terpdorpen Boerenerven – bij terpdorpen en schaars losliggende of langs dijken en wegen geordenende . Wegen – voornamelijk opstreckende en plaatselijk haaks hierop ruilverkavelingswegen Water – kanalen,(op)vaarten,kronkelige voormalige krekken, ringvaarten Verkaveling – van onregelmatig blok- tot een opstreckende verkaveling zoals in de veengebieden. Beplanting – vooral rond erven en bewoningslinten schaars langs wegen <i>Bijzonderheden – droogmakerijen, oude molens, plaatselijk windmolens</i>
Beekdallandschap -benedenloop (bb) Een beekdal is een van oorsprong lager gelegen gebied waardoor een beek stroomt. Er wordt onderscheid gemaakt tussen boven-, midden- en benedenloop: De benedenloop, het stroomdal van	Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – klei en klei op veen veengronden, door klink en vervening van het omliggende land, relatief hooggelegen ten opzichte van de omgeving, aanwezigheid microreliëf Maat en schaal – middenschalgig ,gesitueerd in ruimere grootschalige omgeving Structuren – kronkelig, dijken en parallelle wegen, gerichte openheid in klei op veen gebied Dorpen – lokaal verspreide lintbebouwing of bebouwing langs de dijken Boerenerven – verspreid liggende erven Wegen – grotendeels parallelle wegen aan beek

<p>Het Alldijp (of De Boarn) is gelegen in de overgang van het klei op veengebied en liggen relatief hoger dan de omliggende ingeklonken of uitgeveende gebieden. Deze zijtak van de Middelzee geeft deze benedenloop een kreekachtig karakter. Benedenloop- open bredere ruimte rond de beek soms afgebakend door dijken met bewoning, aanwezigheid van natuurgebieden (open natuurlijke graslanden)</p>	<p>Water – lengte richting brede beekloop plaatselijk aangepaste bochten deels gekanaliseerd en kunstmatige vormen van oeververdediging, Verkaveling – hoofdrichting opstrekking haaks op de beekloop met verschillende andere verkavelingspatronen met grote afwisseling in variatie en schaal Beplanting – voornamelijk grasland en deels natuurlijke oeverbegroeiing (grasland en riet), stroomdalen vrijwel afwezigheid van opgaande beplanting, plaatselijke verdichting door verlande petgaten <i>Bijzonderheden – oude meanders, Leppedijk, sluizen en bruggen</i></p>
<p>Buitendijks land/Kwelders (bk) Buitendijks land en kwelders zijn door landaanwinningsswerken als rijssdammen aangeslibde zand- en slibplaten langs de kustlijn.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond –jonge zeeklei en slikken Maat en schaal – zeer grootschalig aansluitend aan de waddenzee Structuren – begeleidende hoge zeedijk Dorpen –geen Boerenerven – geen, Wegen – plaatselijk op zomerkaden, dam naar Ameland Water – sloten en greppels Verkaveling –opstrekking haaks op de zeedijk Beplanting – geen, <i>Bijzonderheden – actieve landaanwinningsswerken, aanwezigheid drinkdobben, bunkers, verkweldingsproces levert nieuwe begeleid natuurlijke krekken op, veerdam met parkeren en bebouwing, oude dijkrestanten</i></p>
<p>Deelgebied Lauwerseergebied</p>	
	<p>Het Lauwerseergebied is van oorsprong een getijdendelta die is ontstaan vanaf ± 1400 na Chr. en na de indijking in de jaren 60 van de 20^e eeuw als binnen boezem is ontwikkeld en vooral een natuur- en waterbergingsfunctie heeft. De plaatselijke verdichting door bebouwing en plaatselijke bebouwing is nog ondergeschikt aan het open karakter van grootschalig water en open natuurgebied die tezamen met dijken natte graslanden en landbouwvelden het beeld bepalen. De gronden die nu in gebruik zijn voor akkerbouw zowel als voor veeteelt (grasland) zijn het resultaat van de landaanwinning. Als er voldoende land aangeslibd was, werd dit ingedijkt. Hierdoor ontstonden rechtlijnige polders, met soms een reeks opeenvolgende dijken. Deze polders zijn open en praktisch en met weinig bebouwing. Doordat de zee lange tijd invloed op dit gebied heeft gehad werden ingedijkte polders ook regelmatig weer teruggenomen door de zee. Daarnaast heeft zich op enkele plekken dag- en verblijfsrecreatie ontwikkeld. Ook het Dokkumer Grutdijp wordt tot dit deelgebied gerekend.</p>

	<p>Tot halverwege de 18e eeuw is het Dokkumer Grutdijp een getijdenrivier geweest, door een open verbinding met de toenmalige Lauwerszee en waddenzee. De fysische ondergrond van het stroomgebied is opgebouwd door een sterk meanderende natuurlijke waterloop waarvan in de huidige riviervlakte nog vele oude lopen en voormalige beddingen zichtbaar zijn (microreliëf). Het gebied is vrijwel onbebouwd, met uitzondering van enkele boerderijen op terpen, en kent een grootschalige openheid en wordt begrensd door grillige dijken. Langs het Dokkumer Grutdijp loopt een jaagpad.</p>
<p>Jonge zeepolders/ platen en slikken (jzpps) Binnen de bedijkte zeepolders komen slikken en platen voor. Dit zijn uitgestrekte vlaktes die bij hoogwater vrijwel helemaal onder water komen. Bij eb vallen ze weer droog. De platen liggen als eilanden in het water, de slikken grenzen aan de dijk. Ze zijn gevormd door slib (slikken) en zand (platen).</p>	<p>Kernkwaliteiten Bodem en ondergrond – jonge zeekleigronden Maat en schaal – combinatie van grootschalig en kleinschalig Structuren – contrast van rationele inpoldering en grillig verloop van slenken; afwisseling van platen, moerasgebied, boselementen, watervlaktes, kreken, slenken, omringende dijken en gemaal met haven Lauwersoog Dorpen – niet aanwezig(Lauwersoog in Groningen) Boerenerven – niet aanwezig Wegen – evenwijdig aan de polderdijk, enkele rationele haakse insteekwegen haaks er op Water - afsluiting zeezijde door zeedijk en Lauwerssluizen; verder begrensd door lage voormalige zeedijken Verkaveling – geen, natuurlijk patroon van slenken en gaten Beplanting – moerasbeplanting, kleine en grotere boselementen <i>Bijzonderheden – oude en zeekerende dijk, oude haven Oostmahorn en Lauwerssluizen, verblijfsrecreatieve complexe, natuurobservatiehutten en kunstwerk, kaden</i></p>
<p>Jonge Zeepolders (jzp) Een stuk land dat door aanslibbing is ontstaan. De zee zet zeeklei af. Wanneer zo'n buitendijks stuk land groot en hoog genoeg was, legde men er een dijk omheen. Een ander woord voor zeepolder is: bedijking. 'Jong': Vanwege hun ontstaan na de Middeleeuwen.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – zware en zavelige zeekleigronden en zandige zeeklei in de slenk van het Dokkumer Grutdijp Maat en schaal –zeer grootschalige tot grootschalige openheid Structuren – contrast van rationele inpoldering en grillig verloop van grote slenken, begrenzende dijken, grootschalige water van het Dokkumer Grutdijp en het Dokkumer Dijk met begeleidende dijken en kwelderwallen, oude Lauwerssedijk Dorpen – enkele gerelateerd aan dijken en uitwateringssluizen en terpdorp Engwierum Boerenerven –verspreid voorkomende boerderijen en enkele tegen de Kwelderweg aangelegen, overige polders niet voorkomend Wegen – evenwijdig aan de polderdijk, hoekige wegen, enkele insteek van wegen met uitzondering van de Kwelderweg Water – kronkelige voormalige slenken Dokkumer Grutdijp en Dokkumer Dijk Verkaveling – Nieuw Kruisland onregelmatig blokvormig verder opstrekkend, deels waaivormig, en regelmatig blokvormig Beplanting – aangeplant bosperceel bij Kollumerwaard, en Kollumeroord en beplanting rond boerenerven en spontane beplanting langs Dokkumer Dijk</p>

	<i>Bijzonderheden – oude zeedijken, uitwateringssluizen, schutsluis, dijkcoupures, wielen, schans (Munnikezijl), oude steenfabriek</i>
<p>Platen en slikken (ps) Al of net bedijkt gebied bestaande uit net boven de waterspiegel uitkomende gronden die vaak begroeid zijn met rietachtige moerasvegetatie of met grasachtige vegetatie</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond –kleiige en zandige natte gronden Maat en schaal –middenschalgig tot grootschalig Structuren – veelal niet toegankelijke natte gronden begrensd door open water enerzijds en dijken anderzijds Dorpen – geen Boerenerven –niet aanwezig Wegen – plaatselijk doodlopende ontsluitingsweg Water –vaak omgrenzend ondiep water, plaatselijk plassen Verkaveling –plaatselijk opstreckende tot blokvormige verkaveling Bepanting – over het algemeen open, moerasopslag, plaatselijk bosaanplant <i>Bijzonderheden – oude zeedijken, frequente overstroming, dag- en verblijfsrecreatie</i></p>

LAAGVEENGEBIED	Kernkwaliteiten laagveengebied (hoofdlandschapstype Streekplan): <ul style="list-style-type: none"> • Grootschalige open ruimten begrensd door bebouwings- en beplantingslinten langs wegen, vaarten en plaatselijke beeklopen; • Nadrukkelijke aanwezigheid van lineaire structuren van beeklopen, wegdorpen, vaarten en dijken; • Opstreckende strokenverkaveling haaks op ontginningsassen, vaak in een waaivormig patroon; • Incidentele groene verdichtingen door moerasgebieden, bosedementen en verlande petgaten; • Verspreide bebouwing langs wegen en vaarten; Aanwezigheid van overwegend open graslanden, grazige natuurgebieden en petgaten; • Opvallende aanwezigheid van hoogteverschillen in maaiveld en waterniveaus.
Deelgebied Laagveengebied	
	<p>Het laagveengebied van het Lage Midden is een laag gelegen kom gevormd door een hogere omranding van de kleigebieden van Westergo in het westen en de hogere zandgronden van de Noordelijke en Zuidelijke Wouden. De laagveengebieden zijn in het huidige landschap als twee uitgesproken eenheden te herkennen: het Merengebied met structuren van grote en kleine meren en kleinschalige, kronkelende waterverbindingen en het grootschaliger Laagveengebied van het Lage Midden met ontgonnen veenpolders en uitgestrekte veenweidegebieden. In het begin van het Holoceen (zo'n 10.000 jaar geleden) ontstond het laagveen door een combinatie van hoge grondwaterstanden en het afsmelten van het landijs. Het huidige laagveen dateert van ca 500 v Chr. De benedenlopen van de beken maakten deel uit van dit laagveengebied evenals de nu nog rudimentaire aanwezige veenstromen in het merengebied. Toen de zee dominant werd, vormden beken als Het Alddjip/De Boarn, maar ook de Lende de toegangen tot het veen waardoor hier zeeklei afzettingen tot diep het land in worden aangetroffen op het veen. In het begin van de middeleeuwen is het veenweidegebied in cultuur gebracht vanuit deze beken en veenstromen, waarbij de boerderijen, maar ook hele nederzettingen opschoven door het steeds weer onbruikbaar raken van de in gebruik genomen gronden door vernatting. Op kleinschalige schaal zal altijd wel veenwinning hebben plaatsgevonden maar pas in de 17^e eeuw werd dit grootschaliger aangepakt. Nadat eerst in de randzones van het laagveengebied het hoogveen was afgegraven werd via het graven van petgaten het laagveen gewonnen. Tussen de petgaten bleven kleine stroken, de legakkers, over waarop men de turf te drogen zette. Het voordeel van deze methode was dat de legakkers de golfslag braken waardoor geen gevaarlijke grote waterplassen konden ontstaan. Door bemaling van de polders kon men nog wat dieper het laagveen via deze "droge methode" van legakkers blijven winnen. Een deel van het laagveengebied was daarmee vergraven. Via de zgn. Gieterse methode van veenwinning werden grote delen nog dieper, tot onder de grondwaterspiegel uitgeveend en ontstonden er uitgestrekte plassen en vergraven land. Omdat men bang was voor binnenlandse overstromingen werd door de provincie de plicht tot het afdragen van zogenaamde slikgelden ingesteld, wilde men deze natte vervening toepassen. Er moest een dijk rondom de te vervenen gebieden worden aangelegd, vaak met ringvaart. Met de slikgelden moesten de bemalen gronden herontgonnen worden. Zo ontstonden de vele uitgestrekte veenpolders met veenkaden, gemalen, ringslo-</p>

	<p>ten en sluizen. De eerste ontstond in 1826: de polder van het Vierde en Vijfde Veendistrict (ten noorden van Heerenveen), waarna nog twaalf veenpolders volgden met die van Delfstrahuizen als hekkensluiter (1921). De veenpolders zijn na droogmaking weer als landbouwgronden herverkaveld, de oude middeleeuwse verkaveling is hiervoor (her)gebruikt. De bodem bestaat deels uit restveen, plaatselijk komen zandgronden voor. De gronden zijn voornamelijk als grasland in gebruik, plaatselijk komen natuurgraslanden en in petgatencomplexen ook moerasbosgebieden voor.</p> <p>Tussen de Veenpolders liggen enkele laaglandstromen, de benedenlopen van beken. Zij vormden de oorspronkelijke afwatering van het zandgebied en waren belangrijke voedingsbronnen voor het veengebied. Onderling verschillen deze stromen sterk. De leën tussen Grou en Drachten, ook een soort beekdal, zijn ontstaan door erosie van het stroomgebied; het gebied heeft plaatselijk het karakter van een langgerekt meer gekregen. De benedenloop van De Lende (voormalige getijdenrivier) is daar zwaar bedijkt, waardoor het stroomgebied duidelijk wordt gemarkeerd. De Tsjonger is gedeeltelijk gekanaliseerd en heeft benedenstreams een brede bedding. De benedenloop van De Boarn is vergraven en slechts matig herkenbaar. Deze beeklopen liggen nu hoger dan de uitgegraven veenpolders. In de veenpolders bevinden zich nog delen legakkercomplexen zoals de Rottige Meenthe, de Deelen die niet uitgeveend zijn en nu dus hoger liggen dan de bodem van de veenpolder. De petgaten zijn deel tot moerasbos uitgegroeid. Ook de Alde Feanen is een dergelijk gebied dat overigens grotendeels in de Friese boezem is gelegen. Vele oorspronkelijke dorpslinten zijn ook op hun oude hoogte blijven liggen en tekenen zich nu af als hoger gelegen dorpslinten in het gebied.</p> <p>Vrij los van het onderliggende patroon hebben zich infrastructuur van wegen, spoorlijnen en hoogspanningsleidingen en stedelijke gebieden als dat van Heerenveen ontwikkeld. In recente ruilverkavelingen zijn verspreid een groot aantal boselementen aangelegd waarmee de grootschalige maten zijn verkleind.</p>
<p>Veenweidegebied (vw) Laaggelegen, matig ontsloten veengronden veelal als grasland in gebruik, grootschalige open gebieden met opstrekking verkaveling, relatief weinig bewoning</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – laaggelegen veenvlakten, veengronden, plaatselijk bedekt door een dunne kleilaag Maat en schaal – zeer grootschalige openheid Structuren – openheid en weidsheid, grote verkavelingsblokken, structuurbepalende waterlopen en grootschalige infrastructuur Dorpen – vrijwel onbebouwd gebied, met Grou en Wartena als uitzonderingen Boerenerven – lokaal verspreid voorkomend Wegen – extensief ontsloten gebied, lokaal systeem van instekende miedwegen, grootschalige infrastructuur A-32 en Wâldwei en spoorlijn Water – structuurbepalende waterlopen van De Boarn en het Prinses Margrietkanaal en frequent voorkomen van brede vaarten en opvaarten Verkaveling – opstrekking, in het noorden regelmatige blokken, rechthoekige percelen bij droogmakerijen Beplanting – rond boerenerven, oevervegetaties van riet en lage beplanting, vrijwel geen opgaande beplanting <i>Bijzondere waarden – watermolens, droogmakerijen, eendenkooien, begroeide baggerdepots</i></p> <p>Veenpolders (vp)</p>

	<p>Grote delen van het veenweidegebied zijn als veenpolder in de 18^e-20^e eeuw ingepolderd. Door polderkaden omgeven laagveengebieden die na (natte) vervening zijn drooggemalen en herontgonnen op basis van de oorspronkelijke middeleeuwse ontginning; relatief grootschalig en plaatselijk verkleind door beplanting en boselementen.</p> <p>Kernkwaliteiten</p> <p>Bodem en ondergrond – restveen en moerige gronden, opvallende hoogteverschillen in maaiveldniveau</p> <p>Maat en schaal – midden tot grootschalig</p> <p>Structuren – eenduidige patronen van haaks op elkaar staande structuren van bebouwingslinten en verkaveling en aanwezige polderdijken</p> <p>Dorpen – lintbebouwing langs hoofdwegen door de polders</p> <p>Boerenerven – geconcentreerd langs de hoofdwegen van de polders</p> <p>Wegen – hoofdwegen in lange parallelle lijnen, haaks op de verkaveling, verbonden door korte dwarswegen</p> <p>Water – vaarten onderaan de dijk en brede poldervaarten passend in de polderverkaveling, ringvaarten, opvallende peilverschillen tussen veenpolders en hun omgeving</p> <p>Verkaveling – opstreckende strokenverkaveling haaks op bewoningslinten, vaak in een waaiervormig patroon</p> <p>Bepanting – rond boerderijen en erven, rond dorpslinten en incidentele groene verdichting door boselementen</p> <p><i>Bijzonderheden – polderdijken, gemalen en molens</i></p>
<p>Veenderijen (v)</p> <p>Petgatencomplexen met petgaten en legakkers als overblijfsel van de turfwinning van laagveengraverijen. Nu veelal ontwikkeld tot waardevolle natuurgebieden van moerasbos en verlande petgaten. Veelal hoger gelegen ten opzichte van de bepodderde omgeving. Voornamelijk kleinschalig, besloten gebieden temidden van open veenweide- of veenpolder omgeving.</p>	<p>Kernkwaliteiten:</p> <p>Bodem en ondergrond – laagveen, levend veen, veenplassen,</p> <p>Maat en schaal – kleinschalig</p> <p>Structuren – langgerekte structuren van petgaten en legakkers en veenplassen</p> <p>Dorpen – er komt spaarzaam, voornamelijk recreatieve bebouwing voor, plaatselijk een enkel dorp</p> <p>Boerenerven – er komen weinig boerenerven voor</p> <p>Wegen – hoofdwegen langs de randen van de veenderijen, wegen ontbreken in de veenderijen vrijwel</p> <p>Water – fijne structuur van langgerekte petgaten, aaneengesloten petgaten vormen soms grotere veenplassen, plaatselijk vaarten</p> <p>Verkaveling – zeer smalle opstreckende strokenverkaveling haaks op ontginningsassen, soms in een waaiervormig patroon</p> <p>Bepanting – kleinschalige moerasbosjes, moerasbegroeiing in verlande petgaten</p> <p><i>Bijzonderheden – vrijwel alle petgatengebieden zijn natuurgebieden met hoge ecologische waarden, eendenkooien, verspreid en geconcentreerd voorkomende verblijfsrecreatie, oude molens, sluizen en observatiehutten</i></p>

<p>Beekdallandschap -benedenloop (bb) Een beekdal is een van oorsprong lager gelegen gebied waardoor een beek stroomt. Er wordt onderscheid gemaakt tussen boven-, midden- en benedenloop:</p> <p>De benedenlopen van de laaglandbekken: Tsjonger en Lende, het stroomdal van Het Alddijp (of De Boarn) en De leën tussen Drachten en Grou zijn gelegen in de laagveengebieden, en liggen relatief hoger dan de omliggende ingeklonken of uitgeveende gebieden. Benedenloop- open bredere ruimte rond de beek soms afgebakend door dijken met bewoning, aanwezigheid van natuurgebieden (open natuurlijke graslanden)</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – veengronden, door klink en vervening van het omliggende land, relatief hooggelegen ten opzichte van de omgeving Maat en schaal – middenschalig, gesitueerd in ruimere grootschalige omgeving Structuren – kronkelig (en rechtgetrokken) patroon van oude beeklopen, dijken en parallelle wegen, gerichte openheid in de beekdalen Dorpen – lokaal verspreide lintbebouwing of bebouwing langs de dijken Boerenerven – verspreid liggende erven Wegen – grotendeels parallelle wegen aan beken Water – lengte richting brede beekloop (plaatselijk met bochtafsnijdingen) en aangepaste bochten deels gekanaliseerd en kunstmatige vormen van oeeververdediging, plaatselijk verbredingen tot meren Verkaveling – hoofdrichting opstrekkend haaks op de beekloop met verschillende andere verkavelingspatronen met grote afwisseling in variatie en schaal Beplanting – voornamelijk grasland en deels natuurlijke oeverbegroeiing (grasland en riet), stroomdalen vrijwel afwezigheid van opgaande beplanting, plaatselijke verdichting door verlande petgaten <i>Bijzonderheden</i> – oude meanders, zandwinningplassen, kleinere petgatengebieden, sluizen en bruggen</p>
<p>Droogmakerijen (dm) In Friesland zijn in de 17e, 18e en 19e eeuw een aantal meren drooggelegd en in cultuur gebracht. Deze meerbodems liggen laag ten opzichte van hun directe omgeving en worden omgeven door dijken. Deze droogmakerijen zijn planmatig ontwikkeld en worden gekenmerkt door rationele rechtlijnige patronen waaronder een regelmatige blokverkaveling. Droogmakerijen kennen een grootschalige, gerichte openheid, lagere ligging, zijn schaars bebouwd</p>	<p>Kernkwaliteiten Bodem en ondergrond- restveen en zandgronden Maat en schaal- relatief kleinschalig Structuren- rationele verkaveling enkele boerderijen Dorpen- geen Boerenerven- spaarzaam voorkomend Wegen- veelal een centrale hoofdontsluiting Water- slotenpatroon, soms poldervaart Verkaveling- rationele verkaveling van vierkante percelen Beplanting- rond boerderijen <i>Bijzonderheden</i>- voorkomen van molens en gemalen, reliëf langs randen plaatselijk hoogspanningsleidingen</p>

MERENGEBIED	Kernkwaliteiten merengebied (hoofdlandschapstype Streekplan): <ul style="list-style-type: none"> • Grootschalige openheid en weidsheid, met een grote afwisseling tussen overwegend grasland, natuur en water van gevarieerde omvang; • Water met oeverbegroeiing (rietkragen) langs meren, vaarten en kanalen; • Ondergeschikte puntvormige verdichtingen (vaart)dorpen, (agrarische) bebouwing met erfbeplanting; • Onregelmatige, opstreckende strokenverkaveling; • Stelsel van mied- en opvaarten en instekende miedwegen; • Patroon van hemdijken en slaperdijken; • Herkenbaarheid van ingepolderde boezemlanden met binnendijken; • Aanwezigheid van grasland.
Deelgebied Merengebied	
	<p>Het zuidwestelijk in Fryslân gelegen Merengebied ligt min of meer ingeklemd tussen de hoger gelegen gebieden Gaasterland en St. Nyk, Koudum, de veengebieden en de zeekelegebieden. Bij overstromingen door de zee is langs de randen van dit gebied een kleidek afgezet op het veen (de overgangsgebieden klei-op-veen). Door ingebruikname door de mens vanaf ca. 100 voor Chr. is het veen sterk geklonken en was alleen veeteelt meer mogelijk. De in grote blokken geordende opstreckende verkaveling vindt zijn oorsprong in de ontginning van het gebied vanaf ca. de 12^e eeuw vanuit veenstroompjes als bijvoorbeeld het Ges en de Drylster Ie. Veel dorpen zijn in der eeuwen opgeschoven naar veiliger gronden. Aanleg van een systeem van hemdijken al in de 13^e eeuw rond de aangrenzende Middelsee om wateroverlast te keren. De meren zijn ontstaan bij overstromingen vooral tijdens stormvloed; hierbij werden stukken land weggeslagen. Ten gevolge van erosie door wind en water en plaatselijk door vervening (turf- en zoutwinning) zijn de meren in de loop der tijd groter geworden en zijn enkele dorpen verdwenen. De merenreeks De Hegermer Mar, De Fluezen en De Morra ligt in een oud gletsjerdal tussen de hoogten van Gaasterland en Koudum. Door het risico van overstromingen en vloedinbraken is het Merengebied altijd schaars bewoond gebleven.</p> <p>Van oorsprong liggen in dit gebied weinig wegen. Het Merengebied is vanuit de hogere delen (terpengebied en Gaasterland) aan de randen ontsloten en in het gebied zelf vormde het water tot aan het begin van de 19de eeuw de belangrijkste verbinding. Het gebied kent dan ook talloze cultuurhistorisch waardevolle mied- en opvaarten, evenals miedwegen. Bebouwing ontstond voornamelijk langs vaarten (vaartdorpen) en meren, waarlangs de ontsluiting plaatsvond. Soms groeiden deze concentraties uit tot dorpen. De waterrijkdom heeft geleid tot vele instekende c.q. doodlopende mied- of hooiwegen. De meeste boerderijen die zich buiten de dorpskommen bevinden zijn van relatief recente datum of staan veelal op hoogten in het</p>

	<p>terrein.</p> <p>Het landschap in het Merengebied bevat weinig verticale elementen. Langs de meren komen rietzomen voor met her en der opslag van bomen en verder bestaat de opgaande beplanting uit enige dorpsbeplanting en wegbeplantingen. Het landschap kenmerkt zich dan ook door weidsheid en grootschaligheid. Vooral elementen zoals het vrijwel onbebouwde komvormige bekken rondom De Sleattemer Mar zijn voor de grootschalige openheid van belang. De meren zelf zijn door de lage ligging en opgaande rietkragen en plaatselijke bosopslag vanaf de wal niet altijd direct zichtbaar. Het recreatieve gebruik van het meren gebied is een belangrijke ruimtelijke factor. Her en der maar vooral geconcentreerd rond de dorpen is veel verblijfsrecreatie tot ontwikkeling gekomen die tezamen met de vele jachthavens het landschapsbeeld mede bepalen.</p> <p>De meren en grote oppervlakten aansluitende laaggelegen veengronden zijn als natuurgebied in gebruik, voornamelijk als opengrasland met plaatselijk enige bosopslag.</p> <p>Windmolens ontbreken vrijwel en stedelijke bebouwing komt alleen langs de randen voor met een grootschalige doorsnijding van de A7.</p>
<p>Veenweidegebieden (vw) Laaggelegen, matig ontsloten veengronden veelal als grasland in gebruik, grootschalige open gebieden met opstrekking verkaveling, relatief weinig bewoning.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – water, veengronden en dun kleidek op veen Maat en schaal – groot tot zeer grootschalig, waarbij de spiegeling van de meren nog extra dimensie geeft aan de weidsheid Structuren – grootschalige waterstructuren van grote meren tot poelen, kanalen en vaarten en grootschalige open ruimte, matig ontsloten gebied, grote variatie aan grootschalige en kleinschalige agrarische eenheden. grootschalige infrastructuur A7 en provinciale wegen Dorpen – schaars aanwezig enkele lintvormige dorpen en enkele watergeoriënteerde dorpen Boerenerven – zeer verspreid voorkomend , veelal gekoppeld aan linten en ruilverkavelingswegen Wegen –schaars ontsloten, vaak met doodlopende en insteekwegen. Water – variatie aan kleine meren en poelen tot zeer grootschalige meren, kanalen en vaarten en opvaarten Verkaveling – in grote blokken geordende regelmatige en onregelmatige opstrekking plaatselijk waaiende verkaveling, soms knikken in de opstrek Beplanting – rond boerderijen, en dorpen en recreatiegebieden, plaatselijk bosopslag langs meeroevers en moerasgebieden, zeer sporadisch beplanting langs wegen <i>Bijzonderheden – ontsluiting over water nog steeds dominant, aanwezigheid spoorlijn, monumentale boerderijen direct aan het water, molens, kerkhoven met klokkenstoel, baggerdepots met bosopslag</i></p>
<p>Klei op veen gebied (kov) Zone van veengronden met dun kleidek op de overgang van klei naar veen, globaal gelegen van Stavoren (grosfweg) diagonaal over Fryslân heen tot aan</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – dun kleidek op laagveen (kleidikte varieert) Maat en schaal – grootschalig open landschap Structuren – grootschalig open gebied, nauwelijks ontsloten, aanwezigheid Hemdijkenstructuur, kleine meren en concentratie van infrastructuur en stedelijke bebouwing van Sneek</p>

<p>Rinsumageest (noorden van de provincie, zie Oostergo). Het gebied kenmerkt zich door een lage ligging en een open landschap De steden Dokkum, Leeuwarden, Sneek en IJlst liggen aan de westrand van deze 'wig' vanwaar zij toegang hadden tot deze lage gebieden.</p>	<p>Dorpen – verspreid enkele terp- en watergeoriënteerde dorpen Boerenerven – bij dorpen en schaars losliggende of langs dijken en wegen geordend . Wegen – wegen op hemdijken voornamelijk opstreckende en plaatselijk haaks hierop ruilverkavelingswegen Water – kanalen, (op)vaarten, kronkelige voormalige krekken, ringvaarten Verkaveling – van onregelmatig blok- tot een opstreckende verkaveling zoals in de veengebieden, plaatselijk knikken in verkaveling Beplanting – vooral rond erven en bewoningslinten schaars langs wegen <i>Bijzonderheden – droogmakerijen, hemdijken, oude molens, plaatselijk windmolens</i></p>
<p>Droogmakerijen (dm) In Zuidwest-Friesland zijn in de 17e, 18e en 19e eeuw een aantal meren drooggelegd en in cultuur gebracht. Deze meerbodems liggen laag ten opzichte van hun directe omgeving en worden omgeven door dijken. Deze droogmakerijen zijn planmatig ontwikkeld en worden gekenmerkt door rationale rechthoekige patronen waaronder een regelmatige blokverkaveling. Droogmakerijen kennen een grootschalige, gerichte openheid, lagere ligging, zijn schaars bebouwd.</p>	<p>Kernkwaliteiten Bodem en ondergrond- klei, restveen en zandgronden Maat en schaal- relatief kleinschalig Structuren- rationale verkaveling enkele boerderijen Dorpen- geen Boerenerven- spaarzaam voorkomend Wegen- veelal een centrale hoofdontsluiting Water- slotenpatroon, soms poldervaart Verkaveling- rationale verkaveling van vierkante percelen Beplanting- rond boerderijen <i>Bijzonderheden- voorkomen van molens en gemalen, reliëf langs randen</i></p>

GAASTERLAND	<p>Kernkwaliteiten Gaasterland (hoofdlandschapstype Streekplan):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Besloten kleinschalig, deels halfopen tot open landschap met plaatselijk grootschalige vergezichten op het IJsselmeer; • Afwisseling van reliëf en schaal, en verscheidenheid aan structurerende elementen als bos, beplantingen, aardkundige elementen (stuwwallen en klifkusten), wegen, paden, kanalen, vaarten en dijken; • Contrast tussen hoger gelegen beboste en de lager gelegen open delen (polders en IJsselmeer); • Aanwezige esstructuren; • Afwisseling van grasland, akkerbouw en plaatselijk tuinbouw.
Deelgebied Gaasterland	
	<p>Gaasterland bestaat grotendeels uit een complex van keileemruggen en dekszand. Gaasterland ontleent zijn naam aan deze zandige hoogten: 'gaast' of 'geest'. De keileemopduikingen, die bij de uitbreiding van het landijs in de voorlaatste ijstijd (Saalien) werden opgestuwd, vormen ruggen tot plaatselijk twaalf meter boven NAP. Globaal lopen deze ruggen van Bakhuizen naar Koudum en van Bakhuizen via Balk naar St. Nicolaasga. De keileemruggen zijn door zandverstuivingen (dekszand) afgevlakt; het centrale deel tussen de ruggen is opgevuld met dekszand. In de laagste delen heeft vanaf 500 v Chr. veenvorming plaatsgevonden, deels weer afgedekt met een laag zeelei. Tot aan de 14^e eeuw was deze grote zandbult omgeven door veengronden die deels afgedekt waren met klei, ook daar wat nu IJsselmeer is was waarschijnlijk al vanaf de 11^e eeuw in cultuur gebracht en bewoond. Vanuit het Flevomeer is pas laat de Zuiderzee ontstaan. Belangrijke steden als Stavoren benutten de gunstige ligging op de overgang: relatie met de zee en turfwinning en latere economische ontwikkelingen in de laagveengebieden. Door omvangrijke bebossingen en landgoedontwikkelingen in de 17e en 18e eeuw is aan het verstuiwen van zand, als gevolg van overbegrazing, een einde gekomen.</p> <p>Gaasterland is uniek in Fryslân door dit macroreliëf en het contrast met de relatief vlakke meren-, laagveen- en kleigebieden; het is nu als het ware een 'zandeiland' omringd door meren, (klei op) veengebieden en de voormalige Zuiderzee, het IJsselmeer. Het gebied heeft een zeer karakteristieke, ruimtelijke structuur door de afwisseling tussen hoger gelegen beboste delen en de lager gelegen open delen. De bewoning en ontsluiting hebben zich met name op de hoger gelegen ruggen ontwikkeld, waarbij ruwweg sprake is van lintvorming op de smalle ruggen en esachtige structuren op de bredere ruggen (Sondel). Het centrale plateau is vrijwel onbebouwd gebleven. Langs de zuidkust van Gaasterland komen kenmerkende kliffen voor; erosieplekken, waar de zee de keileembulten bereikte. Tot de afsluiting van de Zuiderzee in 1932 vrat de zee ieder jaar een stukje land weg, waardoor bijzonder waardevolle steile keileemhellingen ontstonden. Het tien meter hoge Roode Klif is een dergelijk waardevol erosie-restant. Het geërodeerde materiaal is in de vorm van strandwallen onder andere in de Huitebuursterbuitenpolder afgezet.</p> <p>Het centrale deel van Gaasterland heeft de vorm van een licht gekantelde schotel waarbij de zuidrand hoger is</p>

	<p>gelegen (+/- 12,5 +NAP) dan de noordrand (+/- 3,5 +NAP). Vanwege deze (noord)westelijk gerichte helling van het terrein vindt de afwatering plaats naar het noordwesten en via de Luts naar De Sleattemer Mar in het noordoosten. De rug richting St. Nicolaasga en Joure is veel minder geprononceerd en komt maar enkele meters reliëfverschil voor. De kustzone richting Stavoren wordt door de geïsoleerde keileembulten en de gezamenlijke ontwikkelingsgeschiedenis georiënteerd op de Zuiderzee, ook tot dit deelgebied gerekend. Hier zijn een aantal kleinere meertjes al in de 16^e/17^e eeuw ingepolderd: droogmakerijen.</p> <p>Het grondgebruik in Gaasterland bestaat voornamelijk uit grasland.</p> <p>Plaatselijk zijn de recreatieve ontwikkelingen en aanleg van grotere infrastructuur en kleine concentraties van windmolens mede bepalend voor het huidige landschap.</p>
<p>Stuwwallenlandschap (s) Het landschap kenmerkt zich door een verzameling van verhogingen in het landschap. Deze zijn ontstaan doordat een gletsjer de ondergrond vanuit het noordoosten voor zich uit stuwde. Na de IJstijd zijn deze stuwwallen afgedekt met dekzanden die later op verschillende wijzen in gebruik zijn genomen.</p>	<p>Kernkwaliteiten:</p> <p>Bodem en ondergrond –reliëfrijke keileemwelingen met dekzanden, humusrijke esgronden</p> <p>Maat en schaal – kleinschalig, besloten landschap en meer open grootschalige gebieden met grootschalige weidse vergezichten: sterke afwisseling in schaal</p> <p>Structuren – afwisseling tussen hoger gelegen beboste delen en de lager gelegen open delen; aanwezigheid van esdekken en esstructuren met hooggelegen bouwlanden ('gaasten' of 'hogen'); kustlijn met IJsselmeerdijk en de provinciale infrastructuur(N 359), hoofdvaarten, aanwezigheid van landgoederenstructuren (sl)</p> <p>Dorpen – twee dorpstypen: weg- of streekdorpen met meer opstreckende verkaveling en esachtige dorpen (op de zuidelijke flank van de stuwwal) (Oudemirdum, Sondel, Nijemirdum, Mins, Bakhuizen, Heme-lum, Scharl, Warns en Koudum)</p> <p>Boerenerven – veelal gekoppeld aan de dorpen en ontsluitingswegen</p> <p>Wegen – relatief intensief wegenpatroon van deels doorgaande en deels doodlopende wegen</p> <p>Water – hoofdafwatering naar het noorden via o.a. vaarten, aanwezigheid van vaarten en opvaarten en kleine meertjes</p> <p>Verkaveling – gevarieerde ontginningsstructuur: opstreckende verkavelingen en meer restanten van onregelmatige (esachtige) blokverkaveling</p> <p>Beplanting: rijke variatie aan beplantingen: veel naald- en loofbos aanwezig, afgewisseld met lanen en landgoedbossen met bossen en lanen (sl) ; aanwezigheid van hout- en tuunwallen op de randen van het plateau, beplanting rond erven</p> <p><i>Bijzonderheden – aanwezigheid reliëf; klifkusten (Roode Klif, Mirnser Klif en het Oudemirdumer Klif); voorkomen van kleinere landgoederen; (restanten van) eendenkooien, aanwezigheid van een steenkist/hunebed, moderne windmolens, basaltkades als kustverdediging</i></p> <p>Landgoederen (sl)</p> <p>Op de 'woeste en schrale' heide- en zandgronden in het centrale deel van Gaasterland tussen Balk en Oudemirdum en rondom St. Nicolaasga hebben uitgebreide (heide)bebossingen plaatsgevonden door grootgrondbezitters. Zo kocht een Amsterdamse regent in de 17de eeuw grond bij Rijs, waarop hij een landgoed aanlegde: het begin van het Rijsterbos. De barokke stijl, waarin het bos werd aangeplant, is nog herkenbaar in het padenpatroon van</p>

	<p>rechte wegen, die door diagonale worden doorkruist. Noordelijk van St. Nicolaasga, liggen de Vegelinbossen, aangeplant halverwege de 18de eeuw door jonker Johan Vegelin van Claerbergen en in de 19de eeuw werden in Gaasterland onder meer Elfbergen en Jolderenbosch aangelegd. Begin 20^e eeuw is bij St. Nicolaasga landgoed Wilhelminaoord aangelegd. De slecht gedraineerde keileemgronden werden bebost met eikenbossen, vooral voor de winning van eikenschors wat gebruikt werd bij het leerlooien. Thans is er meer sprake van (spartaelgen) eikenbossen. Deze licht glooiende en soms sterk reliëfrijke gebieden met een vaak nog herkenbare bosgeschiedenis, zijn eveneens bijzonder waardevol door de zo kenmerkende laanbeplantingen en door de afwisseling tussen de open kleinschalige (landbouw)enclaves en de besloten bosgebieden. De strokenverkaveling, haaks op de ontginningsbasis, komt het meest voor.</p>
<p>Fries essenlandschap (fe) Zandgebied met structuren en elementen die verwijzen naar het esdorpenlandschap (Drenthe). Zoals bolligende akkers die eeuwenlang opgehoogd zijn met mest en plaggen.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – dekzandplateau met sterk hellende randen, esgronden en zandgronden met dik humeus dek Maat en schaal – kleinschalig tot zeer kleinschalig Structuren – kronkelige wegen met bebouwing en glooiende percelen, es veelal begrensd door randweg Dorpen – esstructuren in losse lintbebouwing op hoger gelegen gronden: Sondel, Oude Mirdum, Heme-lum Boerenerven – verspreid langs wegen structuur en bij kruisingen Wegen – kronkelig verloop van hoofd Verkaveling – blokverkaveling naar plaatselijk opstrekend Beplanting – boombeplanting langs wegen, houtwallen als perceelsbegrenzing <i>Bijzonderheden – glooiing in landschap</i></p>
<p>Klei-op-veengebied (kov) Van Stavoren (grofweg) diagonaal over Fryslân heen tot aan Rinsumageest (noorden van de provincie) ligt een overgang (wig) tussen het klei en het laagveen: klei op veen. De dikte van het kleidek varieert. Het gebied kenmerkt zich door een lage ligging en een open landschap. De naam 'Het Lage Midden' wordt hieraan ontleend. Dokkum, Leeuwarden, Sneek en IJlst liggen aan de westrand van deze 'wig' waar zij toegang hadden tot deze lage gebieden.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – klei op laagveen (kleidikte varieert) Maat en schaal – grootschalig open landschap Structuren – kustlijn met IJsselmeerdijk,meren, grotere vaarten en kanalen , naastliggende keileemruggen met dorpen en provinciale weg N359 Dorpen – geen dorpen aanwezig Boerenerven – zeer verspreid voorkomend veelal aan ruilverkavelingwegen Wegen – enkele doorgaande maar veel insteekwegen Water – dijksloot, vaarten, kanalen en meren Verkaveling – van onregelmatig blok tot een opstreckende verkaveling zoals in de veengebieden; soms knikken in de opstreckendheid Beplanting – rond erven <i>Bijzonderheden – Koudumer Slaperdijk, droogmakerijen, eendenkooi, spoorweg, moderne windmolens, jachthavens, verblijfsrecreatie</i></p>

<p>Droogmakerijen (dm) In Zuidwest-Friesland zijn in de 17e, 18e en 19e eeuw een aantal meren drooggelegd en in cultuur gebracht. Deze meerbodems liggen laag ten opzichte van hun directe omgeving en worden omgeven door dijken. Deze droogmakerijen zijn planmatig ontwikkeld en worden gekenmerkt door rationale rechtlijnige patronen waaronder een regelmatige blokverkaveling. Droogmakerijen kennen een groot-schalige, gerichte openheid, lagere ligging, zijn schaars bebouwd</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – klei, restveen en zandgrond Maat en schaal – grootschalig open landschap Structuren – planmatige ontwikkelingen met rationele, rechtlijnige patronen Dorpen – geen dorpen en bebouwing schaars, voornamelijk langs de randen Boerenerven – weinig boerenerven Wegen – rechtlijnige structuur van wegen Water – slotenpatroon en omringsloot Verkaveling –regelmatig blokvormig Beplanting – rond de erven <i>Bijzonderheden – aanwezigheid reliëf op de overgang van hogere gronden en de droogmakerij, doorkruising door spoorlijn van Noordermeerpolder Voorbeelden zijn de Noordermeer en Zuidermeerpolder bij Stavoren, de Haanmeerpolder(natuurgebied)</i></p>
---	---

NOORDELIJKE Wouden	Kernkwaliteiten Noordelijke Wouden (hoofdlandschapstype Streekplan): <ul style="list-style-type: none"> • Kleinschalig patroon van lintbebouwing, houtwallen (hege dyken), elzensingels met geleidelijke overgangen naar open enclaves daartussen (mieden en hooilanden) en plaatselijk esgronden; • Relatief dicht netwerk aan houtwallen en elzensingels; • Afwisseling van schaal en (beperkt) reliëf; • Opstreckende stroken met gevarieerde lengte-breedte verhoudingen van gemiddeld 4:1 à 5:1 tot (plaatselijk on-)regelmatige blokverkaveling; • Structurerende elementen als beplantingen, aardkundige elementen (pingoruïnes, dobben), lintdorpen, wegen en paden met laanbeplanting; • Specifieke vormen van esstructuren.
Deelgebied Noordelijke Wouden	
	<p>De Noordelijke Wouden maken onderdeel uit van de noordwestelijke uitloper van het Drents Plateau. Dit plateau bestaat uit een basis van keileem, waarop tijdens de laatste ijstijd dekzand is afgezet. Tevens ontstonden in deze ijzige periode de zogenaamde pingo's, de latere pingoruïnes. Deze ijstijdliktekens zijn te herkennen als willekeurig gelegen ronde meertjes in het landschap. De zandgronden liggen vrijwel allemaal boven NAP. Het Drents Plateau watert of via een aantal beekdalen. De afwatering in de Noordelijke Wouden vindt voornamelijk in noordelijke richting plaats via De Swemmer en De Lauwers.</p> <p>Doordat de natuurlijke afwatering van het Drents Plateau stagneerde ten gevolge van de zeespiegelstijging na de ijstijden en verstopping van de waterlopen door dekzandverstuivingen, heeft op grote schaal veenvorming plaatsgevonden op de meer lage, natte plekken van het plateau en in de beekdalen. Op sommige plaatsen groeide dit door tot hoogveen. De beekdalen van De Ieën vanuit Drachten en die van Burgum, De Lauwers en de zijtak hiervan De Oude Ried en De Dokkumer Ie vormden de basis voor de vaak lange opstreckende ontginningslijnen van het gebied (rond 1200 na Chr.). Door het ontbreken van sloten op de hogere zandgronden vormden hier houtwallen de scheiding van de kavels voor lager gelegen gronden met watervoerende sloten kwamen elzensingels langs de sloten tot ontwikkeling. Nog lager gelegen veenweidegronden bleven boomloos. Op deze wijze ontstond een zeer kleinschalig type houtwallen en elzensingellandschap met zeer hoge dichtheden aan kavelgrensbeplanting die nog steeds aanwezig zijn. Rond De Burgumer Mar, dat al in de ijstijd is ontstaan zijn een viertal kleinschalige esgebieden tot ontwikkeling gekomen met sterk kronkelige wegen. Plaatselijk hebben zich in de 17^e en 18^e eeuw met name op de zandeilanden van de Trynwâlden enkele landgoederen gevestigd. De lagere delen van de Noordelijke Wouden worden gekenmerkt door een grote mate van openheid, vrijwel zonder opgaande beplanting en vrij schaars bebouwt. Deze Veenweidegebieden liggen beneden de 0 meter NAP-lijn en zijn sterk contrasterend met het aangrenzende kleinschalige elzensingel- en houtwallenlandschap. Het landschap wordt gekenmerkt door een afwisseling van water (meren), rietlanden en moerassen (natuurgebieden). De ontsluiting via instekende miedwegen en vaarten is kenmerkend en streekeigen voor het gebied. In de overgang naar de meeroevers van De Bergumer Mar</p>

	<p>en De Leien komt nogal wat reliëf voor.</p> <p>Daar waar hoogveen systematisch is gewonnen zoals bij Rottevalle, Surhuisterveen en Drachten zijn stelsels van veenwijken gegraven en grotendeel nog aanwezig. Op de wat hogere delen waar hoogveen vergraving heeft plaatsgevonden heeft zich daarna een specifieke vorm van heideontginning ontwikkeld waar zeer kleinschalige perceeltjes en intensieve bebouwing een bijzonder landschapstype heeft gecreëerd. Door de ligging tussen Groningen en Leeuwarden en de goede ontsluiting via spoor en rijksweg is hier al vroeg sprake van een vorm van (plattelands)suburbanisatie wat een vrij hoge dichtheid van bewoning tot gevolg had. Naast een aantal grotere dorpen vormt Drachten de belangrijkste concentratie van stedelijke structuren.</p> <p>Een spoorlijn, een rijksweg N31 en verschillende provinciale wegen en enkele hoogspanningsleidingen bepalen mee het beeld van het landschap. Het hoofdgebruik van het landschap wordt bepaald door de hoogteligging: hogere gronden grotendeels grasland met plaatselijk akkerbouw, lagere gronden grasland.</p>
<p>Fries essenlandschap (fe) Zandgebied met structuren en elementen die verwijzen naar het esdorpenlandschap (Drenthe). Zoals bolliggende akkers die eeuwenlang opgehoogd zijn met mest en plaggen.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – dekzandplateau met sterk hellende randen, esgronden en zandgronden met dik humeus dek overgang naar vlakke veenranden of meeroevers Maat en schaal – kleinschalig tot zeer kleinschalig Structuren – kronkelige wegen met bebouwing en glooiende percelen, es veelal begrensd door randweg Dorpen – esstructuren met verspreide bebouwingsclusters op hoger gelegen gronden: Jistrum, Eastermar, Sumar, Burgum-oost. Boerenerven – verspreid langs wegen structuur en bij kruisingen Wegen – kronkelig verloop van hoofd- en instekende miedwegen Verkaveling – blokverkaveling naar plaatselijk opstrekkend Beplanting – boombeplanting langs wegen, houtwallen, hege dyken en elzensingels als perceelsbegrenzing <i>Bijzonderheden – glooiing in landschap, onverharde wegen, kronkelige wegstructuur van rond es (achterweg), deels houtwallen op de es als perceelsscheiding, markante kerken met kerkhoven, bijzondere overgang van es naar open Bergumermeer polders, hogere koppen archeologische bewoningsplekken, drinkdobben</i></p>
<p>Woudontginningenlandschap (w) Dit landschapstype heeft een Friese benaming gekregen. Het landschap wordt gekenmerkt door een opstrekende verkaveling vanuit de beek op de zandruggen van de uitlopers van het Drents plateau.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – humeuze dekzand met plaatselijk reliëf, pingoruïnes en dobben Maat en schaal – zeer kleinschalig Structuren – lange bebouwingslinten met wegbeplanting met voornamelijk haaks daarop staande van houtwallen of singels voorziene opstrekende percelen met een gevarieerde lengtebreedte verhouding 1:4 tot 1:5 tot rechthoekige percelen; plaatselijk landgoederenstructuren opgenomen in de verkaveling (wl) Dorpen – wegdorpen en lintbebouwing Boerenerven – verspreid liggend opgenomen in de houtwallen- en elzensingelpatroon aan zandpaden en wegen Wegen – enkele hoofdwegen, intensief ontsloten door (zand)paden en (zand)wegen Water – vaarten, kanalen, veel verspreid voorkomende pingoruïnes en dobben</p>

	<p>Verkaveling – zeer langgerekte opstreckende verkaveling Beplanting – elzensingels (lagere delen met sloten) (ws) en houtwallen(hogere delen) (wd), wegbeplanting, plaatselijk lanen en landgoedbossen (wl) <i>Bijzonderheden – pingoruïnes, dobben, veel verspreid voorkomende bebouwing, bebouwingsconcentraties en plaatselijk verstedelijking in grotere kernen als Drachten, Burgum, Buitenpost en Surhuisterveen</i> <i>Kenmerkende gradiënten in de overgang van besloten naar open gebieden. Plaatselijk voorkomen van elzensingels op zeer smalle zandruggen zoals in de Trynwalden</i></p> <p>Elzensingelgebied (ws) De gebieden met overwegend elzensingels komen voor in de minder hoog gelegen delen van de noordelijke Wouden (+/- tussen de 0 en 1 m + NAP), op de flauw glooiende en afhellende dekzandkoppen. De elzensingels komen altijd voor langs een sloot of greppel, doorgaans aan weerszijden daarvan. De singels bestaan vooral uit zwarte els en geven aan het landschap een zeer kleinschalig karakter. De landschapsstructuur wordt gekenmerkt door sterk gerichte patronen doordat de elzensingels voorkomen in samenhang met een regelmatige strokenverkaveling. De lintvormige bebouwing in de vorm van wegdorpen doorsnijdt deze gerichte patronen. Door de aanleg van vele zandpaden is het landschap intensief ontsloten. Het elzensingelgebied wordt grotendeels begrensd door de 0 meter NAP-lijn. In lager gelegen gebieden komen nauwelijks singels voor. Op de overgang komt een specifiek gradienttype elzensingel voor.</p> <p>Dykwâlengebied (wd) Een hege dyk of dykswal is een houtwal met een zeer steil en hoog wallichaam (tot 2 meter), voornamelijk beplant met eiken. Dicht netwerk van voornamelijk houtwallen komt voor op hogere gronden door afwezigheid van sloten. De structuur van het landschap wordt bepaald door, van eikenwegbeplanting voorziene, bebouwingsassen en de zeer langgerekte opstreckende verkaveling, die geaccentueerd wordt door de houtwalbegroeiingen. De ontsluiting is wijdmazig met enige langgerekte dwarsverbindingen en instekende wegen.</p> <p>Landgoederen (wl) In de noordelijke Wouden komen een aantal landgoederen(states)voor zoals bij Feankleaster, bij Driesum en meer geconcentreerd in de Trynwâlden. . Deze landgoederen zijn ontstaan vanaf ca. 1700. Ze zijn opgenomen in de kleinschalige singel- en houtwallenstructuur met hier en daar structuren die ook onderdeel uitmaken van de openbare wegen(bv Fogelsanghstate). Rond de kern van de landgoederen komen landgoedtuinen en oude boselementen, laanstructuren en open weides voor soms met een ruimtelijke as naar omliggende open gebieden. Aansluitend komen veel bospercelen voor bestaande uit (voormalige) eikenhakhoutbossen voor die veelal onderdeel uitmaken van de landgoederen. Plaatselijk is het landschap behalve kleinschalig door de houtwallen en elzensingels ter plaatse van de landgoederen ook nog extra besloten door de aanwezige bosgebieden en wegbeplanting.</p>
<p>Hoogveenontginning (ho) Vanaf de 16^e eeuw worden de hoogveengebieden op grootschalige wijze</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – heideontginningen met humeuze zandgronden met afgeveend hoogveen(restveengronden), matig reliëf, pingoruïnes en dobben</p>

<p>ontgonnen door het graven van kanalen en op systematische wijze ontginnen van het gebied door aanleg van wijken. De bebouwing wordt geconcentreerd langs de compagnonsvaarten en plaatselijk verspreid langs de wijken. De afgeveende gronden zijn later in agrarisch gebruik genomen.</p>	<p>Maat en schaal – kleinschalig Structuren – open heidegebieden, begrensde ruimten Dorpen – concentraties rond veenontginningsdorpen en bebouwingslinten Boerenerven – verspreide bebouwing langs wijken Wegen – zowel haaks als in lengterichting van wijken Water – wijken en vaarten Verkaveling – opstrekkend, plaatselijk onregelmatige, vierkante verkaveling Beplanting – singelbeplantingen en recente bebossingen <i>Bijzonderheden – pingoruines en dobben</i></p>
<p>Heideontginning (heo) Heideontginningen zijn vrij jong (eind 19^e, begin 20^e eeuw) en komen met name voor langs de drogere randen van het Drentse plateau en op de hogere gronden langs de middenloop van de beekdalen. Door verschillend grondgebruik hebben deze gebieden zich zeer verschillend ontwikkeld.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – heideontginningen met afgeveend hoogveen Maat en schaal – kleinschalig Structuren – plaatselijk restanten open heidegebieden, plaatselijk bebost, begrensde ruimten, plaatselijk verspreide bewoning en enige verdichting bij dorpsvorming Dorpen – heidedorpen (verspreide bewoning), lintbebouwing langs wegen (heod) Boerenerven – verspreid voorkomend langs wijken Wegen – intensief ontsluitingspatroon, basis voor ontginning; wegen beplant Water – restanten van wijken en vaarten Verkaveling – opstrekkend tot vierkante percelen(vooral vierkante percelen in heideontginningsdorpen) Beplanting – elzensingels als begrenzing rond de percelen, beplante wegen; in meeste heidontginningsdorpen aanwezigheid elzensingels (hoed) <i>Bijzonderheden – elzensingels, wijken, woudhuisjes</i></p> <p>Heidontginningsdorpen (heod) De heideontginningen in de Noordelijke Wouden zijn dicht bebouwd. Deze karakteristieke dorpsstructuur wordt heidedorpen genoemd. Deze dorpen worden gekenmerkt door een verspreide bebouwing in blokvormige structuren zoals bij Zwaagwesteinde, Broeksterwoude, Houtgehage en Harkema. Deze gebieden kenmerken zich door vierkantachtige structuren en verkavelingen. Het grondgebruik bestaat naast erven en paardenweidjes hoofdzakelijk uit grasland, veelal begrensd door elzensingels</p>
<p>Veenweidegebieden (vw) Laaggelegen, matig ontsloten veengronden veelal als grasland in gebruik, grootschalige open gebieden met opstrekkend verkaveling, relatief weinig bewoning.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – laaggelegen veenvlaktes met afgravingen en veenresten, plaatselijk bedekt door een kleilaag Maat en schaal – middenschallig Structuren – grootschalig aaneengesloten open gebieden zonder geleiding Dorpen – vrijwel onbebouwd gebied Boerenerven – verspreid voorkomende recente agrarische ontwikkelingen Wegen – extensief ontsloten gebied</p>

	<p>Water – miedvaarten, poelen en plassen, kanalen (Prinses Margrietkanaal, De Swemmer) Verkaveling – voornamelijk opstrekkend Beplanting – veenvegetaties; moerasbos; vrijwel onbeplante wegen <i>Bijzonderheden – watermolens, wielen en droogmakerijen</i></p>
--	--

ZUIDELIJKE Wouden	Kernkwaliteiten Bekengebied / Zuidelijke Wouden (hoofdlandschaptype Streekplan): <ul style="list-style-type: none"> • Afwisseling van open, halfopen tot besloten landschap; hoofdstructuur bepaald door overwegend open brede beekdalen in de midden- en benedenlopen met parallel daaraan de zandruggen met bebouwing en met van beplanting voorziene hoofdwegen; • Verkavelingrichting haaks op de hoofdwegen, veelal van beplanting voorzien; • Afwisseling van rationele regelmatige structuren en plaatselijk onregelmatige structuren; • Plaatselijke reliëfverschillen; • Specifieke vormen van kleinschalige esstructuren; • Structurerende elementen als bossen/ natuurterreinen, beken, vaarten, wijken, landgoederen, (hout)wallen, houtsingels, bosstroken, pingoruïnes, lint- en vaardorpen, wegen en paden met laanbeplanting.
Deelgebied Zuidelijke Wouden	
	<p>Tijdens de voorlaatste ijstijd, het Saalien, lag Noord-Nederland grotendeels onder een dik pak ijs. Gletsjertongen vanuit deze ijskap schuurden in van noordoost naar zuidwest brede, ondiepe dalen uit, waardoor latere rivieren als De Lende, De Tjsonger, De Boarn (Het Alddjip) stroomden. Dit Zuidelijk Wouden- en bekengebied maakt tevens onderdeel uit van de westelijke helling van het Drents Plateau. Op dit plateau, dat bestaat uit een basis van keileem, is tijdens de laatste ijstijd dekzand afgezet. Plaatselijk vormden zich lage, glooiende ruggen in dit landschap, die als waterscheidingen fungeerden. Tevens ontstonden in deze ijzige periode de zogenaamde pingo's, de latere pingoruïnes.</p> <p>Doordat de natuurlijke afwatering van het Drents Plateau stagneerde ten gevolge van de zeespiegelstijging na de ijstijden en verstopping van de waterlopen door dekzandverstuivingen, heeft op grote schaal veenvorming plaatsgevonden vanuit de meer lage, natte plekken van het plateau en in de beekdalen. Het veen kroop als het ware het hoger gelegen dekzandgebied op. Over vrijwel het gehele gebied strekte zich toen een dik pakket (hoog)veen uit. De eerste bewoners vestigden zich op het hoogveen nabij de riviertjes. Dorpen met de toevoeging -wold of -woud in hun naam (Oosterwolde, Noordwolde, Duurswoude, Wijnjewoude en Siegerswoude) geven aan dat er moerasbossen lagen die de hoge venen omzoomden. Nederzettingen lagen parallel aan de riviertjes en bestonden uit individuele hoeven. Deze stonden op strookvormige kavels die vanaf de rivier landinwaarts liepen.</p> <p>Het gebied van de zuidelijk wouden kenmerkt zich door veel afwisseling in open en besloten landschappen. De beslotenheid komt veelal op de hogere delen tot uitdrukking door een beschut en boomrijk landschap met bospercelen en omzoomde weilanden met houtwallen als perceelscheiding. De openheid vinden we in de lagere delen van het landschap, in de open polders die de overgang vormen naar het laagveengebied. Sloten rondom de kavels vormen hier de perceelscheiding en vormen het landschapsbeeld met open weiden. De schaal van het landschap is midden tot kleinschalig te noemen; grootschalige openheid ontbreekt in het gebied.</p>

	<p>Het landschap van de Zuidelijke Wouden kent een verdeling op hoofdlijnen in essenlandschappen, beekdallandschappen en hoogveenontginningslandschappen. De afwisseling in het landschap is een goede basis voor natuurontwikkeling. Voorbeelden hiervan zijn het Aekingerzand, ook wel de kale duinen genoemd, bij Appelscha op de rand van het essenlandschap. De Lendevallei bij Wolvega in het kleinschalige landschap rond de beken. De Duurswouderheide en het Fochteloërveen (een van de laatste levende hoogveengebieden van Nederland) in de landschappen van de hoogveenontginning.</p>
<p>Fries essenlandschap (fe) Zandgebied met structuren en elementen die verwijzen naar het esdorpenlandschap (Drenthe). Zoals bolligende akkers die eeuwenlang opgehoogd zijn met mest en plaggen.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – rug- en terrasvormige dekzanden, flauw golvend. Stuifzanden. Maat en schaal – kleinschalig Structuren – kronkelige wegen, enigszins bolle essen met onregelmatige percelen Dorpen – esdorpen (zoals Oosterwolde van oorsprong), buurtschappen in de vorm van verspreide bebouwing rond essen (eenmansessen) op hoger gelegen gronden (Jardinge, Boekelte, Rijsberkampen, Tronde en Zandhuizen) Boerenerven – verspreid langs wegen en bij kruisingen Wegen – kronkelige, beplante hoofdwegen met tussenliggende miedwegen Water- nauwelijks sloten aanwezig Verkaveling – onregelmatig bij essen, regelmatiger bij hooi en miedlanden (strokenverkaveling met plaatselijk blokverkaveling) Beplanting – beplante perceelsranden, boombeplanting langs wegen, grillig patroon van houtwallen en bospercelen <i>Bijzonderheden – enigszins bolle ligging essen, solitaire bomen in het veld, verspreid liggende bebouwing</i></p>
<p>Woudontginningen (w) Dit landschapstype heeft een Friese benaming gekregen. Het landschap wordt gekenmerkt door een opstrekende verkaveling vanuit de beek op de zandruggen van de uitlopers van het Drents plateau.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – langgerekte dekzandruggen, flanken naar stroomdal afhellend, ingesloten laagtes Maat en schaal – midden tot kleinschalig; schaalgrootte neem van de dekzandruggen naar de beekdalen toe Structuren – Lineair wegenpatroon evenwijdig aan beeklopen, verkaveling haaks op beeklopen; van fijnmazig met elzensingels/houtwallen tot grofmaziger gebieden met bosstroken en natuurterreinen; plaatselijk aanwezige structuren van samenhangende landgoedstructuren (wl) Dorpen – wegdorpen, lintvormige bebouwing en dorpen met essysteem als basis (bouwgronden op de hogere delen en hooi en weidelanden op de lagere delen. Waardevolle doorzichten naar het open beekdal. Boerenerven – verspreid liggend aan (zand)paden en insteekwegen Wegen – parallelle wegen oost-west gericht met binnen- en buitenwegen, intensief ontsloten door (zand)paden en wegen Water – lagere delen: sloten als perceelsscheiding Verkaveling – opstrekende verkaveling vanuit de beek, haaks op de hoofdwegen Beplanting – hakhout- en boomwallen, elzensingels en bospercelen, wegbeplanting met voornamelijk ei-</p>

	<p>kenbeplanting, plaatselijk landgoedbossen met tuinen, lanen en assen (wl) <i>Bijzonderheden – klokkenstoelen, pingoruïnes</i></p> <p>Landgoederenlandschap (wl) Aan de westelijke randen van de woud- en veenontginningen bij Oranjewoud en Beetsterzwaag ontstonden eind 17de, 18de en 19de eeuw landgoederen. Deze landgoederen werden aangelegd door welvarende kooplieden uit het westen des lands en heren uit Friesland; een deel van deze investeringen werden betaald uit de opbrengsten van turfwinning. Vaak dragen de buitens `state'- namen, vernoemd naar de statige stinseboerderijen van de Friese adel. Het overwegend besloten Landgoederenlandschap kent een parkachtige sfeer met een sterk cultuurhistorische component. De ruimtelijke structuur van de landgoederen zich voegde naar de opstreckende verkaveling. De landgoederen zelf hebben een rationele opbouw van park, lanen en bos met weilanden; een compositie van open en gesloten enclaves en door zichtassen gecreëerde vergezichten, zelfs tot over de openbare weg door middel van zogenaamde overtuinen. Het meest duidelijk zijn landgoederen afleesbaar aan de aanwezige laanstructuren. Deze gestileerde vormen van tuin- en park met de daarop aansluitende bos- en agrarische complexen hebben een zeer belangrijke functie voor het landschapsbeeld.</p>
<p>Hoogveenontginningen (ho) Vanaf de 16^e eeuw worden de hoogveengebieden op grootschalige wijze ontgonnen door het graven van kanalen en op systematische wijze ontginnen van het gebied door aanleg van wijken. De bebouwing wordt geconcentreerd langs de compagnonsvaarten en plaatselijk verspreid langs de wijken. De afgeveende gronden zijn later in agrarisch gebruik genomen.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – afgeveend hoogveen, zand- en restveengronden Maat en schaal – midden tot grootschalig landschap Structuren – halfopen, regelmatig landschap opgebouwd uit een stelsel van vaarten en wijken, plaatselijk rechthoekige patronen van wijken (hor) Dorpen – Bebouwing geconcentreerd langs compagnonsvaart en plaatselijk in dorpen, ontstaan vanuit wegdorpen (bv. Hoornsterzwaag), Boerenerven – vrij regelmatig voorkomend langs wijken of vaarten Wegen – rechthoekige structuur Water – compagnonsvaarten, wijken, plaatselijk rechthoekige patronen van wijken (hor) Verkaveling – zeer regelmatige opstreckende tot blokvormige percelen Beplanting – Beplanting langs haaks op de compagnonsvaart gelegen wegen; aangeplante boselementen met combinatie van naald en loofbos; wijken deels beplant met natuurlijke opslag (gevarieerd assortiment: berk wilg, populier, lijsterbes, vuilboom, meidoorn en eik); boombeplanting langs compagnonsvaarten. <i>Bijzonderheden – compagnonsvaarten, aangeplante boselementen,</i></p> <p>Hoogveenontginningslandschap (rationeel) (hor) Een bijzondere vorm van hoogveenontginning is die van Ravenswoud. Dit midden tot grootschalig landschap wordt gekenmerkt door een orthogonaal stelsel van vaarten en haaks hierop staande wijken soms voorzien van wegen. Schaarse bebouwing. Plaatselijk dorpsvorming zoals het dorp Ravenswoud zelf. Plaatselijke aanwezigheid van grootschalige boselementen en heiderestanten. Grondgebruik zowel gras- als akkerland. Door de unieke en auto-nome wijze van de ontginning heeft het gebied Ravenswoud een beschermd status.</p>

<p>Hoogveen (h) Hoogveen is ontstaan op zandgebieden uit het Pleistoceen ook in Noord Nederland. Het hoogveen is bijna overal verdwenen door toedoen van de mens. Van de 16e tot en met de 19e eeuw werd het veen afgegraven, gedroogd en verhandeld als turf. Op enkele plaatsen is levend hoogveen als restant nog aanwezig zoals in het Fochteloërveen</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – hoogveenvlakte van het Fochteloërveen Maat en schaal – grootschalig Structuren – Open natuurgebied met onregelmatige vormen van vennen en poelen Dorpen – niet aanwezig Boerenerven – niet aanwezig Wegen – niet aanwezig Water- plassen en restveenputten Verkaveling – zeer sporadische historische verkavelingen van boekweitcultuur Beplanting – hoogveen vegetaties zoals heideachtige vegetaties en berkenbos, wilgenopslag, Veenpluis en Waterveenmos <i>Bijzonderheden – netwerk van wandel- en fietspaden, uitkijktoren, aanwezigheid van veendijken</i></p>
<p>Heideontginningen (heo) Heideontginningen zijn vrij jong (eind 19^e, begin 20^e eeuw) en komen met name voor langs de drogere randen van het Drentse plateau en op de hogere gronden langs de middenloop van de beekdalen.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – hoger gelegen dekzand gronden Maat en schaal – afwisselende schaalgroottes Structuren – evenwijdige lijnen van wegen en aan hoofdrichting beekloop Dorpen – soms onbebouwd; heidedorpen en bebouwingsclusters; sporadisch lintbebouwing, plaatselijk rationele inrichting (heor) Boerenerven – verspreid, veelal langs wegen Wegen – evenwijdig langs beekloop Water - sloten Verkaveling – opstrekend tot blokvormige verkaveling Beplanting – van gebieden met weinig opgaande beplanting tot vrijwel besloten gebieden; kleine bospercelen, wegbeplanting langs hoofdwegen, sporadisch landgoedstructuren als lanen/assen en bospercelen (heol), plaatselijk aanwezigheid heidebebossing (hebe) <i>Bijzonderheden – pingoruïnes en dobben, Rode Dorp</i></p> <p>Heideontginning, rationeel (heor) Een bijzondere vorm zijn de meer autonoom ontstane heideontginningen. Het gebied wat we tot dit landschap rekenen is de Maatschappij van Weldadigheid, een sociaal experiment, van generaal Johannes van den Bosch. Hij start in 1818, geheel naar eigen inzicht, met de oprichting van een 'kolonie' voor verpauperde landgenoten. Kenmerkend voor de heideontginningen en specifiek ook voor de Maatschappij van Weldadigheid is de strakke ontsluitings- en padenpatronen en de blokverkaveling; woningen op gelijkmatige afstanden langs een rechte weg; zandpaden. Het diverse grondgebruik (bos, heide en landbouw) laten het zelfvoorzienende karakter van de gebieden zien. Westvierdeparten op de grens met Drenthe maakt hiervan deel uit.</p> <p>Heideontginning met landgoederen (heol) Gericht op de Bakkeveenster vaart is in samenhang met de veenkoloniale structuur een landgoed ontwik-</p>

	<p>keld. Slotplaats werd in de 17e eeuw aangelegd. Het huis is tussentijds afgebrand en begin 19e verrees slotboerderij de Slotplaats. Kenmerkend het gebied zijn de doorgaans strakke ontsluitings- en padenpatronen, enkele zandwegen en de regelmatige blokverkavelingen. De combinatie van rationele structuren en divers gebruik (bos, heide, landbouw) en schaal maken dat deze gebieden een zeer eigen landschapsstructuur of — beeld met zich meebrengen.</p> <p>Heideontginning met bebossing (hebe) Nadat woeste gronden deels tot landbouwgrond waren ontgonnen restten nog de echte woeste gronden zoals de Kale Duinen en de duinen bij Haulerwijk. Om de stuivende gronden vast te leggen en de houtteelt te stimuleren zijn delen deze gronden eind 19^e begin 20^e eeuw van bebost. Vaak met een rationeel grid van ontsluitingswegen. De vaksgewijze aanplant is nog steeds herkenbaar ondanks dat het naaldbos langzamerhand meer tot loofbos wordt omgevormd. De aanwezigheid van dobben en pingoruines vormen bijzondere locaties in deze beboste gebieden.</p>
<p>Beekdalen–middenloop(bm)-bovenloop(bbv) Een beekdal is een van oorsprong lager gelegen gebied waardoor een beek stroomt. Er wordt onderscheid gemaakt tussen boven-, midden- en benedenloop:</p> <p>Bovenlopen - veelal smal, kronkelend verloop karakteristiek. Beperkte aanwezigheid van begeleidende landschapselementen.</p> <p>Middenlopen - Lineaire open ruimtes rond de beken. Plaatselijk zeer besloten door bos- en of moerasvorming. Natuurlijke beekarakter veelal afwezig door kanalisatie. Vrijwel afwezigheid van bebouwing.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – uitgesleten dalen in keileemondergrond Maat en schaal – klein tot middenschalg Structuren – Beeklopen, deels natuurlijke kronkelig verloop, deels gekanaliseerd Dorpen – vrijwel onbebouwd met weinig opgaande begroeiing, lintbebouwing (woudontginningen) op de ruggen langs de beken Boerenerven – verspreid liggend op de ruggen, spaarzaam op lagere gronden langs de beek Wegen – over hogere ruggen, op enkele punten kruisend met de beekloop Water- beken en oude meanders Verkaveling – vanuit de beek ontstane verkaveling, opstreckende percelen grasland; doorgaans rationeel verkaveld Beplanting – plaatselijk moerasbos, afwisselend (halfnatuurlijke) graslanden en struweel in middenlopen, sporadisch beplanting langs bovenloop <i>Bijzonderheden – beek als onderdeel van verdedigingslinie, schansen; lokale accentuering door natuur/moerasgebieden en/of beekbegeleidende beplanting (struweel) veelal in midden- en benedenloop.</i></p>

IJSSELMEERGEBIED	<p>Kernkwaliteiten IJsselmeergebied (hoofdlandschapstype Streekplan):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zeer grootschalig open landschap met weidse horizon, lange zichtlijnen en markante oriëntatiepunten langs de kust; • Afwisselend kustbeeld van waterkeringen, (ondiepe) voorlanden, waardevolle stedelijke waterfronten, oude zeeweringen, klifkusten en vergezichten op achterland; • Contrasten tussen dynamisch beeld bij recreatieve plaatsen en concentratiepunten, en meer ingetogen landelijk beeld daarbuiten, tussen strakke lijnen van Afsluitdijk/ Noordoostpolder en glooiende lijnen van oude Zuiderzeekust, en tussen groene dijken en grilliger klifkusten bij Gaasterland; • Structureerende elementen: open water, kwelders, zandplaten en waarden, rietlanden, groene dijken, kliffen, strandjes, de strakke Afsluitdijk met als oriëntatiepunten Kornwerderzand en Breezanddijk, en silhouetten van kenmerkende bebouwing (zoals(kerk)torens, Woudagemaal, badpaviljoen Hindeloopen). <p>Kernkwaliteiten aandijkingen/ jonge kwelders IJsselmeergebied (streekplan)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Grootschalig open tot halfopen landschap met sporadische verdichtingen; • Begrensdte ruimtes door oude, relatief lage Zuiderzeedijk en kaden/buitendijken; • Opstreckende verkaveling van (voormalig) in agrarisch gebruik zijnde gronden; • Nagenoeg volledig natuurlijke structuren bij gebieden met natuurfunctie; • Structureerende elementen: (bekade) voorlanden, riet- en moeraslanden, halfnatuurlijke graslanden, groene dijken, zandplaten, waarden en natuureilanden, schelpenbank op Makkumer Noordwaard.
Deelgebied IJsselmeergebied	
	<p>Het IJsselmeergebied is als gebiedsnaam feitelijk pas ontstaan in 1932, na de voltooiing van de Afsluitdijk, waarmee de Zuiderzee werd afgesloten van de Waddenzee en Noordzee. Tot die tijd was er sprake van aanslibbing en erosie langs de kustlijn: zo erodeerde de zee de keileemruggen van Gaasterland (Klifkusten); het geërodeerde materiaal is in de vorm van strandwallen onder andere in de Huitebuursterbuitenpolder afgezet. Ook kwamen met het verdwijnen van eb en vloed zandplaten deels boven water te liggen en ontstonden er op een aantal plaatsen gradiënten van hogere gronden via moerassen naar ondiepe oeverzones(platen en slikken). Tien jaar na het gereedkomen van de Afsluitdijk is de Noordoostpolder drooggelegd (1942), Oostelijk Flevoland (1957) en Zuidelijk Flevoland (1968) volgden daarna. Er is nog steeds sprake van zandtransport via het water vanuit het zuiden richting spuisluizen. Het huidige IJsselmeer meet een oppervlakte van 113.000 ha en heeft een gemiddelde diepte van 4,5 meter. De ondiepten liggen voor het merendeel langs de Friese kust. De grootste diepten (8 tot 9 meter) komen voor tussen Stavoren en Enkhuzen in de voormalige stroomgeulen van de Zuiderzee. De diepere geulen in het IJsselmeer, de voormalige getijdengeulen, zijn inmiddels gedeeltelijk dichtgeslibd. Daarnaast zijn op enkele plaatsen zeer diepe putten (tot 25 meter), ontstaan door zandwinning.</p>

	<p>De Afsluitdijk vormt met zijn strakke dijklichaam en de sluzencomplexen en militaire verdedigingslinie een monumentaal geheel en is een uiting van de utilitaire waterbouwkunde uit de beginjaren van de vorige eeuw. Ruimtelijk vormt deze dijk een streep aan de horizon met plaatselijk een concentratiepunt.</p> <p>Naast de weidsheid met vergezichten (de spiegelingen , waterpanorama's) en oriëntatiepunten is vooral ook het contrast tussen de strakke begrenzing van Afsluitdijk en Noordoostpolder/Flevoland en de meer glooiende en afwisselende grensgebieden met het vasteland en ca 5 meter hoge IJsselmeerdijk van de Friese kust, een bijzonder aspect van het IJsselmeergebied. De kust van de voormalige Zuiderzee is nog duidelijk waarneembaar en beleefbaar als een aaneengesloten reeks waterkeringen, afgewisseld door cultuurhistorisch waardevolle stedelijke waterfronten, gemalen, restanten van oude zeeweringen en gradaties in vergezichten op het achterland, op het binnendijkse landschap.</p> <p>Plaatselijk zijn naast historische stadjes ook moderne bedrijfsterreinen en verblijfsrecreatieterrein ontwikkeld</p>
<p>Water (w) Dominante aanwezigheid van zeer grootschalig open water</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – water Maat en schaal – zeer grootschalige ruimte van het IJsselmeer aan landzijde begrensd door horizon van IJsselmeerdijk dorpsilhouetten, Afsluitdijk met sluzen, dijk Noordoostpolder Structuren –extreme horizontaliteit en leegheid Dorpen – geen Boerenerven – niet van toepassing Wegen – niet van toepassing Water – sterk weersafhankelijke dynamiek zoals golfslag en stroming Verkaveling – niet van toepassing Beplanting – kale en begroeide platen, riet <i>Bijzonderheden – IJsselmeerdijk, havens met bakens</i></p>
<p>Platen en slikken (ps) Al of net bedijkt gebied bestaande uit net boven de waterspiegel uitkomende gronden die vaak begroeid zijn met rietachtige moerasvegetatie of met grasachtige vegetatie</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – natte bodem van zand, zandige klei en klei Maat en schaal – open en grootschalige gebieden overgaand in zeer grootschalige ruimte van het IJsselmeer aan landzijde begrensd door IJsselmeerdijk Structuren – buitendijks land met een vaak grofschalige verkaveling gelegen tussen IJsselmeerdijk en grootschalig open water Dorpen – geen Boerenerven – enkele langs ontsluitingsweg Polder Gele Strand Wegen – nauwelijks ontsloten, sporadisch landbouwpad Water – plaatselijk sloten, poelen, verder sterke verweving met IJsselmeerwater Verkaveling – blokvormige en strokenverkaveling Beplanting – voornamelijk lage begroeiing, plaatselijk moerasbos, halfnatuurlijke graslanden <i>Bijzonderheden – lage kaden, aanwezigheid IJsselmeerdijk, monumentale gemalen, verblijfsrecreatiegebieden en havens met bakens</i></p>

WADDENEILANDEN	Kernkwaliteiten Waddeneilanden (hoofdlandschapstype Streekplan): <ul style="list-style-type: none"> • Zeer grootschalig open, open, halfopen tot besloten landschap met plaatselijk grootschalige vergezichten op de Waddenzee, de Noordzee, en de kust van de vaste wal; • Grote afwisseling van reliëf en schaal, en grote verscheidenheid van natuurlijke en cultuurhistorische structuren/ elementen als duinen, kwelders, slenken, strand, bossen, poldergebieden en binnenduinrand op een relatief klein oppervlak; • Opvallende contrasten tussen natuurlijke elementen als duinen, kwelders, strand en slenken, en cultuurelementen als landbouwpolders, nederzettingen, dijken en recreatieve voorzieningen; • Structurerende elementen: duincomplexen, lineaire stuifdijken elzensingels, (hout)wallen, (mied)dijkjes, verkavelingstructuur polders, restanten van slenken en waterlopen, dorpskommen, bossilhouet, eendenkooien.
Deelgebied Waddeneilanden	
	<p>Rond 4000 v. Chr. hebben zich achter een drietal grote strandwallen, namelijk Petten-Vlieland, Terschelling-Ameland en Schiermonnikoog-Rottum, duincomplexen kunnen ontwikkelen als aanzetten voor de huidige eilanden. Achter deze strandwallen bevond zich toen een lagunemilieu met veenvorming en afzetting van klei. Verondersteld wordt dat al rond het begin van de jaartelling de strandwallen via de estuaria van riviermonden als de IJssel en in het verlengde daarvan het Vlie, de Boorne (of Middelzee) en de Lauwers doorgebroken zijn, waarbij de eilanden door zeegaten van elkaar werden gescheiden. De strandwallen vormden de basis voor de langgerekte vorm van de eilanden. Via een opbouw van schelpvormige gebogen duinenrijen de zgn. oogduinen met daartussen slenken ontstonden uiteindelijk langgerekte eilanden. De eerste bewoning vestigde zich dan ook op deze strandwallen, deels in de bescherming van de oogduinen.</p> <p>Op Terschelling is hier zelfs sprake van een vorm van terpbewoning rond Kaart-Kinum-Stryp en aanwezigheid van bijzonder reliëf. De meeste bewoning op de eilanden bevindt zich in de binnenduinrandzone ter hoogte van de daar aanwezige strandwal. Van oorsprong komen hier de bouwlanden voor die in kleine percelen waren verkaveld. Op Ameland was er sprake van afzonderlijke verkavelingen per dorp en hier liggen de dorpen ook anders (namelijk noord-zuid) gesitueerd op het eiland. De zeer intensieve verkaveling van de oorspronkelijke mieden hier was aanleiding voor de eerste ruilverkaveling van ons land. Op Terschelling na (al in de 16^e eeuw) zijn de kleigronden pas laat ingedijkt, op Ameland bijvoorbeeld pas in 1918, en pas in de jaren '90 van de vorige eeuw op deltahoogte gebracht. Het patroon van kreken is in de polders in de vorm van verkaveling en reliëf vaak nog goed herkenbaar. De nabije ligging van de zee heeft geresulteerd in een groot aantal eendenkooien die nog steeds in de polders en nabij het wad aanwezig en als groene bouselementen herkenbaar zijn.</p> <p>De ruilverkavelingen hebben de nodige wijzigingen in de ruimtelijke structuren aan gebracht. Voor Ameland en Terschelling heeft dit een nieuw stramien van wegen opgeleverd waarmee de polder intensief is ontsloten. Op Ameland heeft zich een patroon van nieuwe boerderijvestigingen ontwikkeld oorspronkelijk herkenbaar aan de rode</p>

	<p>daken van de relatief kleine boerderijen. Op Terschelling heeft men de polder vrij gehouden van boerderijbouw. Op Schiermonnikoog is de Banckspolder voorzien van enkele boerderijen langs een middenas van de polder. Vlieland vormt de grote uitzondering, omdat hier geen polder tot ontwikkeling gekomen is en het dorp direct tegen de duinen aan achter de zeedijk is gelegen. Door de vele ingrepen die ter verdediging tegen de zee hebben plaatsgevonden zijn de eilanden gevormd zoals we ze nu kennen. Met name door het met elkaar verbinden van de eilanddelen door de vele stuifdijken lijken de eilanden uit een geheel te bestaan maar in werkelijkheid is meer sprake van een opbouw in delen. Het meest duidelijk is dat op Ameland waar het gebied van het Zwanewaterduinencomplex de verbinding tussen oost en west Ameland vormt, met de slenk als scheiding.</p> <p>Globaal is de opbouw van de eilanden als volgt: achter de ca. 7 m hoge zeedijk ligt de (jonge) zeepolder, open van karakter met relatief weinig beplanting en weinig tot geen bebouwing met slenken en (on)regelmatige blokvormige verkaveling met grasland als grondgebruik. In de zone noordelijker ligt de binnenduintrandzone die intensief bebouwd is met bosjes en een intensief net van elzensingels op de perceelsgrenzen en waar vele verblijfsrecreatiecomplexen zijn gevestigd. Aansluitend vormt een reliëfrijk duinmassief een ruimtelijke begrenzing die vooral bij dorpen wordt versterkt door de aanwezigheid van bosgebieden. Het duinmassief zelf is erg gevarieerd min of meer strakke duinenrij langs de kust, geaccidenteerde duinen daarachter met een afwisseling van evenwijdige reeksen van meer of minder begroeide duinenrijen en duinvalleien. Aan de noordzijde van deze duingordel bevinden zich de Noordzeestranden en zandplaten die in breedte sterk variëren. Aan de westkoppes van drie van de vier eilanden bevinden zich uitgestrekte zandplaten. Waar deze platen ontbreken zijn op de oost- of de westkoppes versterkt met kribben. Aan de oostzijde van Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog komen onder de bescherming van de stuifdijken in het noorden uitgestrekte buitendijkse gronden voor van kwelders en duincomplexen met slenken en prielen. Deze gebieden zijn zeer open van karakter met plaatselijk wat struikvorming.</p> <p>Bijzonder kenmerkend aan de Waddeneilanden is dat ze op een relatief kleine oppervlakte een grote verscheidenheid aan landschapstypen, biotopen en ecologische waarden herbergen. Bovendien is de onderlinge (functionele en eco(hydro)logische) samenhang tussen de verschillende landschapstypen bijzonder groot. Daarnaast heeft de laatste twee decennia vooral de transformatie van naaldbossen naar meer gemengde of loofbossen en een meer dynamischer beheer van het duingebied en de kustzone gestalte gekregen. Ten gevolge van dit dynamischer kustbeheer zijn de blonde duinen ook aan de binnenzijde van de zeevering meer beleefbaar en zijn contactpunten tussen Noordzee en Waddenzee via zogenaamde washovers nieuwe dynamische elementen in het landschap. Daarnaast vormen de aanlandingspunten van de eilanden, van de veerboot en de havens belangrijke entree gebieden. Hier is de dynamiek het grootst en vestigt zich bedrijvigheid. Daarnaast zijn op elk eiland afzonderlijke bedrijfsterrains ontwikkeld, deels geïsoleerd los van de dorpen deels als onderdeel van de dorpen.</p>
<p>Strand en zandplaten (sz) Onbegroeide zandvlakten, regelmatig door zeewater overstromde gebieden</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – kalrijke zandgronden, overgangen naar kwelderachtige gronden Maat en schaal – zeer open grootschalige gebieden met vergezichten met variabele breedte (van 0,5 -5 km) begrensd door een duinenrij bij eb, bij hoogwater ruimtelijk beperkt tot drogere standgronden Structuren – duinenmassief en zeestromingen zijn bepalende factoren verder voornamelijk natuurlijke structuren met dynamisch karakter; plaatselijke overgangen naar kwelderachtige situaties Dorpen – nvt</p>

	<p>Boerenerven – nvt Wegen – nvt Water - zee Verkaveling – nvt Beplanting – nvt <i>Bijzonderheden – droog blijvende zandplaten en stranden liggen aan de Noordzijde; het landschap is veranderlijk door invloeden van wind en zee (plaatselijk duinvorming); aanwezigheid van strandlagen en strandtenten en systematische ordening van strandpalen; bij de westkop Ameland en oostkop Vlieland aanwezigheid strandkribben</i></p>
<p>Duinen (d) 0,5 tot 3 kilometer brede zone bestaande uit verzameling van lage zandheuvels en duinvalleien met gevarieerde begroeiing die als natuurlijke zeekering dienst doen.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – kalkrijke zandgronden Maat en schaal – door reliëfverschillen sterke afwisseling van kleinschalige en grootschaliger (ook langwerpige)open gebieden met plaatselijke verdichtingen door beplanting en bos, grootschalige vergezichten Structuren – primaire waterkering van buitenste duinenrij van min of meer gelijk hoogte en struifduinen, duinvalleien, boscomplexen en aanwezige wegen tussen dorpen en strand Dorpen – vestigingen van verblijfrecreatie Boerenerven – nvt Wegen – voornamelijk noord-zuidlopende strandwegen door de duinen; aanwezigheid van fiets- en wandelpaden Water – duinmeertjes, en valleien, sloten Verkaveling – zeer plaatselijk duinweide met regelmatige blokverkaveling Beplanting – (naald)bos complexen ; deels natuurlijke begroeiingen <i>Bijzonderheden – aanwezigheid van verblijfsrecreatie, bakens, bunkers, vuurtorens, hotels, zeer gevarieerde vegetatie, primair en secundaire waterkering</i></p>
<p>Binnenduinrand (br) Intensief ontsloten overgangszone tussen duinen en polder met kleinschalige percelen omgrensd door elzensingels met veel (recreatieve) bebouwing en dorpen.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – humeuze zandgronden Maat en schaal – kleinschalig singellandschap met boselementen, plaatselijk met vergezichten Structuren – lineaire structuur met wegen oost-west lopende wegen en dorpen met begeleidende hoge duinrand enerzijds en open polder anderzijds Dorpen – wegdorpen en verblijfsrecreatieterreinen Boerenerven – veelal onderdeel van singelstructuur, of opgenomen in dorpsbebouwing, plaatselijk zelfstandige erven Wegen – Veel (fiets en wandel) paden Water – sloten en wegduinbeekjes Verkaveling –onregelmatig kleinschalig blokvormig Beplanting –elzensingels op kavelgrenzen, kleine boselementen, eendenkooi <i>Bijzonderheden – veel paardenweidjes, duinelementen</i></p>

<p>Jonge Zeepolders (jzp) Een stuk land dat door aanslibbing is ontstaan. De zee zet zeeklei af. Wanneer zo'n buitendijks stuk land groot en hoog genoeg was, legde men er een dijk omheen. Een ander woord voor zeepolder is: bedijking. 'Jong': Vanwege hun ontstaan na de Middeleeuwen.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – zeeklei. plaatselijk flauw glooiend met micro reliëf en slenkresten Maat en schaal – open, grootschalig, polders schaars bebouwd tot vrijwel vrij van bebouwing Structuren – grootschalige door lage oude en hoge zeedijken begrensde ruimte, intensief (deels onverhard) rationeel wegenpatroon, patroon van slenken Dorpen – streekdorpen reeks met esachtige kenmerken op Terschelling en Ameland; dorpsbebouwing op Schiermonnikoog Boerenerven –verspreid voorkomend Wegen – wegen rationeel met haakse patronen; dorpen worden verbonden door hoofdwegen met plaatselijk parallelwegen en tussenverbindingen Water – slenken, wielen Verkaveling –onregelmatig tot regelmatige blokverkaveling Bepanting – puntverdichtingen rond erven en eendenkooien, plaatselijk boselementen, gedeeltelijk langs hoofdwegen, vrijwel aaneengesloten erfbeplantingen <i>Bijzonderheden – verdwenen dorpen, terpen, restanten van dijkdoorbraken, eendenkooien, kerkhof , bedrijfsterreinen</i></p>
<p>Buitendijksland/Kwelders (bk) Aangeslibd land door natuurlijke aanslibbing en gestimuleerd door beschermende stuifdijken, waar slenken vanuit de Waddenzee zand en klei afzetten. Grote variatie aan natuurlijke begroeiing.</p>	<p>Kernkwaliteiten: Bodem en ondergrond – kwelderlandschappen zijn ontstaan op een stelsel van geulen en slenken met natuurlijk microreliëf, voornamelijk (zandige) kleigronden Maat en schaal – open, zeer grootschalig Structuren –Waddenzee, slenken, geulen en prielen , duinmassief en locale geïsoleerde duinvorming Dorpen –geen Boerenerven – enkele op Terschelling Wegen – enkele zandwegen Water – geulen en slenken Verkaveling – lokaal voorkomende blokvormige verkaveling(Grieën, Terschelling) Bepanting – voorkomen van lage begroeiing; opgaande begroeiing ontbreekt <i>Bijzonderheden – Eendenkooien (met kooikershuisjes), bakens, zand- en stuifdijken(Kroonpolders Vlieland), gaswinlocatie(Ameland), zeer gevarieerde vegetatie</i></p>